

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО

Музиченко Г. В.,
доктор політичних наук,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ ПРОЯВИ

Вплив ідеології на процес творення та здійснення публічної влади, а отже, і на державну політику, простежується протягом всього історичного розвитку державної політики та форм її здійснення. Перші ознаки значного впливу ідеології на формування державної політики та вирішення державних справ можна спостерігати в Європі ще за часів поширення християнства, тобто наприкінці доби Давнього Риму. Цей процес, особливо після створення умов сприяння розвитку християнства з боку правлячих сил, відбувався досить складно і суперечливо. Боротьба між язичництвом і християнством знайшла відображення і в державному управлінні, оскільки прибічники різних релігійних поглядів, причетні до державних справ, продовжували кожен по своєму впливати на формування світогляду окремих верств населення.

Досить яскраво простежується вплив церкви на діяльність владних структур та їх посадових осіб у період Середньовіччя. Це часи і серйозного протистояння і порозуміння, коли монархія і релігія підтримували владу одна одної.

Зміни в суспільній думці відбулися в період реформації під гаслом боротьби з церковними традиціями. Вони базувались на ідеї проголошення свободи віри та поступового звільнення державної політики від тиску релігійних догматичних ідеологій.

Розквіт в Європі абсолютизму в XVII – першій половині XVIII ст. супроводжувався одночасними успіхами в становленні суспільних наук,

формуючи суспільну думку про можливе реформування державного устрою та суспільних відносин стосовно надання громадянам політичних свобод.

Громадянські свободи набули особливої популярності в часи Французької революції. Проголошення прогресивної Декларації прав людини і громадянина та прийняття Французької конституції суттєво вплинули на державний устрій країни, а також на формування владних структур і їх кадрове забезпечення як у позитивному, так і у подальшому негативному сенсі.

Найбільшого поширення ідеологізація державного управління дістала після Жовтневої революції 1917 р. в Росії. Прихід до влади партії більшовиків в результаті повалення Тимчасового уряду започаткував у новітній світовій історії існування низки держав, управління в яких було побудоване згідно з ідеологічними догмами. До них належали не тільки країни колишнього радянського блоку, хоча саме з СРСР та його союзниками найчастіше пов'язують залежність системи влади від панівної ідеології, а й країни західного світу – Італія, Іспанія, Німеччина та ін. Незважаючи на те, що перша група країн сповідувала марксистсько-ленінську ідеологію, а друга нібито протилежну їй – фашистську, побудова системи влади, основні форми й засоби її здійснення в цих країнах були дуже схожі: централізація влади, цілковита відсутність опозиції, авторитарний стиль правління партійних вождів тощо.

У СРСР ідеологізація державного управління й державної служби набула найбільшого поширення. Радянська модель державного управління базувалася на ленінському тлумаченні марксизму як виключно ідеї диктатури пролетаріату, а не теорії подолання за допомогою соціальної революції нелюдських умов життя буржуазного суспільства. В. І. Ленін розглядав політичну владу як базову умову перетворення суспільства, а її знаряддям – диктатуру пролетаріату, яка була узаконеним насильством меншості над більшістю.

Послідовники В. І. Леніна та марксизму запропонували свій шлях побудови держави: «ідея (теорія) – ідеологія (засади мислення, принципи прийняття рішень) – влада (базова умова втілення теорії на практиці) - управління (приведення практики у відповідність з теорією).

У період «параду суверенітетів», дякуючи яким й з'явилося визначення «країни пострадянського простору» щодо ідентифікування молодих демократій, які утворилися на теренах колишніх республік СРСР та соціалістичного табору, почали народжуватися різні течії, партії, рухи, які популяризували часто радикально протилежні погляди та ідеали.

Політичний розвиток України та більшості країн пострадянського простору на сучасному етапі має амбівалентний характер – одночасно модернізаторський і антимодернізаторський. Перша тенденція знаходить прояв в активізації включення в політичне життя соціальних груп та індивідів, у послабленні традиційної політичної еліти та її легітимності, а друга тенденція виражається в специфічній формі здійснення модернізації. Ця специфіка проявляється в авторитарних методах діяльності та менталітеті політичної еліти, які дозволяють тільки одностороннє – згори вниз – спрямування команд при закритому характері прийняття рішень.

Політичний режим в Україні становить собою різновид гібридизації, яка поєднує демократичні інститути, норми і цінності з авторитарними. Відтак динаміка трансформаційних процесів дуже слабка. Аналізуючи причини цього, Є. Головаха відзначає, що, на відміну від європейських держав «соціалістичного табору», Україна стала на шлях демократичних перетворень, ініціатором і реалізатором яких були представники провінційної радянської бюрократії, які виявились готовими декларативно схвалити нову ідеологію й нові ринкові гасла, але не підготовленими до практичної їх реалізації [1, 111–112]. Кризові явища перехідного періоду призвели до краху ілюзій, пов'язаних з перемогою демократичних сил. Специфіка України та деяких інших пострадянських держав полягає в тому, що невдоволення та недовіра мас до діяльності нових демократичних інститутів, до влади в цілому виражається в розчаруванні в самій демократії. Інститути і процедури, створені в процесі демократизації в останні роки в Україні, їх неефективність дискредитують ідеї демократії, породжують сумніви в доцільності її реалізації в українському суспільстві.

Для сьогоднішньої України як і більшість країн пострадянського простору зміна моделі політичного розвитку означає виникнення кількох принципово нових явищ. Це спостерігається «накладання» двох процесів: прискорення масової політичної соціалізації й ускладнення всього комплексу проблем, обумовлених необхідністю форсованого подолання дуалізму соціально-економічної структури суспільства і створення концепції розвитку на початок XXI століття. Подолання кризи управління суспільством більшість населення пов'язує не з приходом до влади «твердої руки», а з якісним відновленням інституційного й істотним підвищенням його етичних і інтелектуально-професійних характеристик.

На даний час все чіткіше постає завдання вироблення ідеології політичного процесу. Та конфронтуючі сторони у цьому зв'язку найчастіше воліють обговорювати не конкретні підходи до модернізації суспільства, а зіставляти ті чи інші ідеологічні настановлення. Як зазначає А. Ахієзер, «державна ідеологія – це милиці, необхідні хворому. Здоровому милиці не потрібні. Але що ж робити хворому суспільству? У цій драматичній ситуації неминуче доводиться говорити не про зникнення ідеології, а про зміну її форми» [2, 89]. І на прикладі подій останніх років у сучасній Україні з цим, на превеликий жаль, варто не погодитись.

Література:

1. Українське суспільство: соціологічний моніторинг / [За ред. Н. В. Паніної. – К.: Ін-тут соціології НАН України, 2003. – 145 с.
2. Ахизер А. Идеология – предмет науки, наука – элемент идеологии / А. Ахизер // *Общественные науки и современность*. – 1011. – № 1. – С. 85–92.

Білоусов О.С. .,
доктор політичних наук,
Одеський національний політехнічний
університет

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ ЯК ФОРМА НАКОПИЧЕННЯ АКТИВІСТСЬКИХ РЕСУРСІВ

Вплив сучасного суспільства на еволюцію громадянської участі доречно аналізувати через поняття «громадянські практики», у зв'язку з тим, що це поняття найчастіше використовують для позначення сукупності дій, які під впливом різних детермінантів усталюються і поступово заповнюють неінституціоналізований простір з можливістю трансформувати політичні структури та соціальні відносини.

Відомий український соціолог О. Резнік обґрунтовує евристичну цінність поняття «громадянські практики», яким він продуктивно послуговується у своїх дослідженнях в якості однієї з центральних категорій, наступним чином: «Через громадянські практики виявляється феномен громадянськості – усвідомлення громадянином своїх прав та обов'язків у житті країни, створення умов для якнайповнішого розкриття всього потенціалу людини, її творчого самовираження. В процесі інституалізації публічної сфери як неформальної мережі для обміну інформацією та точками зору, яка відтворюється через комунікативну дію, її суб'єкти набувають навичок формувати та оприлюднювати свої погляди, продукуючи таким чином громадянські практики. З іншого боку, поступово, поступово у політичній владі формується здатність сприймати та дослухатися до громадської думки. Таким чином громадська думка через громадські практики набуває контролюючих функцій. Саме тому громадянські практики можна розглядати як систематичні, відтворювані та постійні дії різних соціальних суб'єктів (індивідів і груп) у публічній сфері, які є формою реалізації їхніх власних інтересів і за умов вагомості сукупності здатні перетворювати соціальні та політичні інститути» [1, с. 287].

При цьому, суб'єктами громадянських практик можуть бути як індивіди, так і групи, оскільки громадянська активність структурується за формами залученості, залежно від яких доцільним є індивідуальний та колективний спосіб обстоювання власних інтересів. За характером дії та типом суб'єкта громадянської активності, зазначає соціолог, можна виділити загалом три види практик: громадсько-політичні практики, які передбачають як індивідуальні, так і тимчасові колективні форми дій у громадсько-політичній сфері; практики контактування громадян з установами і організаціями, які передбачають звернення до установ з метою захисту власних інтересів; кооперативні (колективні, організаційні) практики громадян, які є систематичними та постійними діями добровільно об'єднаних в асоціації людей задля спільної реалізації своїх інтересів.

О. Резніком була сформульована концептуальна схема зумовленості громадянських практик, які, за його ствердженням, є матеріалізованим втіленням соціальних відносин через інституціоналізовані чи неінституціоналізовані форми вираження. Це втілення можливе за наявності відповідних структурних, ресурсних та соціально-психологічних чинників. Аналіз досвіду емпіричних досліджень різних форм громадянської активності виокремив найдієвіші моделі їхньої детермінації, до яких можна віднести: 1) модель громадянського волонтаризму, яка охоплює як суб'єктивні соціально психологічні, так і об'єктивні соціально-економічні чинники; 2) модель структурних розколів пояснює зумовленість громадянських практик проявами солідарності та ідентифікації з різними соціальними групами, які утворилися в суспільному розвитку певного суспільства; 3) модель соціального капіталу здебільшого пояснює діяльність у громадських організаціях, оскільки накопичення довіри до людей, відчуття спільноти, сусідської єдності, громадянської компетентності утворює відповідний соціальний ресурс [Див. детал.: 2].

Громадянська участь, досліджувана через громадянські практики за умови системного поєднання усіх трьох вище вказаних моделей, демонструє безумовний зв'язок своєї мотивації із існуючою соціальною структурою

певного суспільства. Такий зв'язок полягає, передусім, у мотивації громадянської активності відповідними конкретними соціальними ідеалами, інтересами та потребами та системою соціальних цінностей у цілому.

Взаємодія між різними формами і проявами громадянської участі, у свою чергу, дозволяє більш рельєфно бачити і взаємодію між її суб'єктами, яка розкривається як система інтеракції суб'єктів різного рівня. Водночас, позаяк соціальні відносини виступають як конкретні взаємини людини та інституцій, у цій площині вирізняються статусні відносини, а розподіл соціальних статусів у суспільстві створює структурні розмежування, які, своєю чергою, впливають на реалізацію потреб людей. Однак не завжди усвідомлення соціальних інтересів, спричинених соціальними розколами, стимулює громадянську активізацію. Адже лише за умови зростання активістських цінностей, виникає ідеологічне підґрунтя для реалізації соціальних потреб та інтересів і відбувається політична ідентифікація. При цьому зростає суб'єктивне усвідомлення власної політичної компетентності та громадянського обов'язку, а віра у власні сили та можливість реалізувати свої домагання стають вирішальними чинниками для того, щоб люди почали діяти. Відтак, коли важливість громадянського обов'язку переважає власні егоїстичні погляди на життя, з'являються передумови ідентифікації та солідарності з референтною групою, знижується міжособистісна недовіра, відбувається емоційне насичення особистісних відносин.

На інтенсивність громадянських практик також впливають особистісні чинники самоактуалізації людини у соціальному житті, а саме самоповага, контроль над ситуацією, схильність до домінації, невимушеність у соціальних взаємодіях тощо. Принципово важливо при цьому, що міра свободи дій як показник громадянськості практик визначається ступенем економічної незалежності індивідів, а інакше ці дії виражатимуть волю не стільки їх самих, скільки тих, від кого вони в даний момент отримали ресурс. Цілковито доведено, що завдяки незалежному соціоекономічному статусові індивід стає рішучішим. Це, своєю чергою, зумовлено накопиченням активістських ресурсів

– наявністю вагомого практичного досвіду, навичок, що є важливим джерелом повторюваності дії [3].

Серед залучених у громадсько-політичні практики переважає підтримка прозахідного шляху розвитку, і вони більш відкриті до процесів інтеграції та глобалізації.

Література:

1. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві : чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 264.
2. Резнік О. Вказ. робота.
3. Перспективи модернізації в Україні і тенденції змін суспільної свідомості / Інститут соціології НАН України : Матеріали круглого столу, м. Київ, 11 лютого 2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.i-soc.com.ua/institute/press_relis.pdf

Осипова С.А.,
кандидат політичних наук,
Придністровський державний університет
імені Т. Г. Шевченка

«ТРАНСФОРМАЦІЯ» СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ ЯК ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Сучасне людство представлено складною етнічною структурою, яка включає в собі тисячі етнічних спільнот і груп, що відрізняються чисельністю,

типом соціально-політичних відносин, рівнем розвитку, методами економічної діяльності і т. д. Тому етнічний фактор, поряд з економічним і зовнішньополітичним, характеризується високим ступенем впливу на процеси державотворення в сучасному світі. На думку етнопсихолога Т. Стефаненко, «саме етнос в обставинах крайньої соціальної нестабільності виступає для індивіда як своєрідна «аварійна» група підтримки, тому в періоди політичних криз людині властиво орієнтуватися на етнічну спільність, з якою вона себе ідентифікує, при цьому нерідкі випадки перебільшення ступеня позитивної відмінності своєї спільності від інших» [1, с. 15]. Однією з характерних рис сучасного політичного розвитку стає прагнення народів до збереження і розвитку своєї самобутності, пропаганді унікальності своєї культури і психологічним складом, що призводить до зростання національної самосвідомості або, в термінології етнопсихології, етнічної ідентичності.

Це явище має назву «етнічний парадокс сучасності» [2, с. 12]. Воно торкається безлічі країн на всіх континентах, утворюючи в умовах глобалізованого світу дихотомічну пару зростаючої уніфікації матеріальної і духовної культури. В результаті, за аналогією з окремими людьми, у цілих народів спостерігається прояв відмінних різноманітних форм інтересу до свого «коріння». На практиці це призводить до спроб реанімувати старовинні звичаї та обряди, активного пошуку «загадкової народної душі», фольклоризації професійної культури і, нарешті, прагненню створити або, в разі якщо був історичний досвід її існування, відновити самостійну державність.

Знаковою політичною подією останнього десятиліття XX ст. став розпад СРСР, який спричинив зростання напруженості у відносинах між етнічними групами, які в умовах радянської політичної системи вдавалося нівелювати. Найбільш запеклі етнічні конфлікти спалахнули в автономних утвореннях на території Грузії (Абхазія та Південна Осетія) і Азербайджану (Нагірний Карабах), що в кінцевому підсумку призвело до самовизначення народів і проголошення в автономіях незалежних від метрополій самовизначившихся держав.

Етно-конфесійне розмежування населення Судану призвело його в безодню двох громадянських воєн, які з деякими перервами тривали півстоліття. Результатом кровопролитного протистояння між Північчю і Півднем цієї африканської країни закінчилося в 2011 р. проголошенням і міжнародно-правовим визнанням нової держави-члена ООН – Південний Судан.

Прикладом найзапеклішого етнічного протистояння, в результаті якого в кінці XX – початку XXI ст. політичну мапу світу поповнили нові незалежні держави, безперечно, є постюгославський простір.

Нарешті, особливість сучасного етапу процесу державотворення полягає в тому, що, як ніколи раніше, його важливим ресурсом стає зовнішньополітичний тиск. Професор Йоханнесбургського університету Д. Гелденхейс приходиться до висновку, що визнання нових держав у сучасному світі характеризується різноманіттям ступенів і відтінків, що призводить до формування феномена спірних (невизнаних міжнародною спільнотою) державних утворень. Спірні держави, на думку дослідника, можуть заручитися визнанням з боку декількох десятків країн (наприклад, Тайвань або Косово), однієї-двох (Абхазія і Південна Осетія) або жодного повноправного міжнародного суб'єкта (Придністров'я або Нагорний Карабах визнані тільки один одним, а також двома спірними державами – Абхазією і Південною Осетією). З аналізу, представленого Д. Гелденхейсом, випливає, що «визнання нової держави є результатом «холодного» політичного розрахунку і ніяк не спирається на моральні чи правові міркування» [3, р. 21]. «Скласти протекцію» спірним державам можуть великі держави, вони ж в інших обставинах підтримують держави, що «постраждали» від сецесії, тому «найбільш гострі суперечності, супроводжувані ескалацією аж до збройної фази та інтернаціоналізацією конфліктів, породжуваних у процесі державотворення, виникають, на думку Д. Гелденхейса, навколо нових держав, які підтримуються тим чи іншим постійним членом Ради Безпеки ООН» [4, р. 22]. Це означає, що в сучасному світі нові держави можуть з'явитися там і тоді, де і коли це стане вигідним найбільшим учасникам «великої політичної гри».

Аналіз ресурсів процесу державотворення в сучасному політичному просторі дозволяє стверджувати, що виникнення і становлення нових держав відчують на собі вплив двох, з одного боку – самостійних, з іншого – взаємопов'язаних процесів – глобалізації та демократизації, що характеризують основні тенденції суспільного розвитку на сучасному етапі політичної історії.

Дослідники геополітичних процесів сходяться на думці, що «глобалізація реконструює світовий політичний простір, руйнуючи Вестфальську державницько-центристську модель світу, основу якої складають принципи територіальної незалежності, формальної рівності держав, невтручання у внутрішні справи інших держав і міждержавну згоду» [5, с. 521]. В обставинах, що склалися, «держави і суспільства на всіх континентах, без винятку, намагаються адаптуватися до нових умов політичного світоустрою, в якому більше немає чіткого поділу між зовнішніми і внутрішніми справами. Глобалізація певною мірою підриває авторитет національної держави, впливаючи на формування зовнішньої та внутрішньої політики практично будь-якого з представлених на політичній мапі світу сучасних держав» [6, с. 230]. Однак, як справедливо стверджує політолог-міжнародник М. Лебедева, «суверенна держава, незважаючи на всі виклики, які відчуває, продовжує існувати як політична структура, здатна мобілізувати і матеріальні, і людські ресурси» [7, с. 63].

Глобалізація, впливаючи на сучасні держави, призводить до зміни і скорочення обсягу їхніх суверенних повноважень. У цьому сенсі, можливо, слід погодитися з точкою зору Л. Гринина, за твердженням якого, «в сучасному політичному полі є всі підстави говорити про перехід більшості країн і в цілому системи міжнародних відносин до нового стану, швидше навіть еволюційного типу суверенності. Зміна характеру суверенітету, вважає дослідник, вплине надалі на процеси трансформації не тільки політичної сфери, а й усього життя, включаючи зміни суспільної психології та ідеології (факт, який, на жаль, поки не дооцінюється)» [8, с. 133]. Тому, трансформацію суверенітету необхідно розглядати як одну з найважливіших сучасних тенденцій суспільного розвитку.

Література

1. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология [Текст]: учеб. для вузов / Т. Г. Стефаненко. – М.: Аспект Пресс, 2014. – 352 с.
2. Стефаненко Т. Г. Вказ. робота.
3. Geldenhuys D. Contested States in World Politics [The text] / D. Geldenhuys. – L.: Palgrave Macmillan, 2009. – 295 p.
4. Geldenhuys Дю Вказ. робота.
5. Государственная политика [Текст]: учеб. пособие / А. И. Соловьев [и др.]; под ред. А. И. Соловьева. – М.: Издательство Московского университета, 2013. – 544 с.
6. Государственная политика. Вказ. робота.
7. Лебедева М. М. Мировая политика [Текст]: учебник / М. М. Лебедева. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 368 с.
8. Гринин Л. Е. Государство и исторический процесс [Текст]: монография: в 3 т. – Т. 3 «Политический срез исторического процесса» / Л. Е. Гринин. – М.: КомКнига, 2007. – 240 с.

Чубіна Т. Д.,
доктор історичних наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України

НАЦІОНАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ТЕОРІЇ ЕЛІТИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО

Політична еліта відіграє надзвичайно важливу роль у політичному житті суспільства. Політична еліта – це меншість суспільства, що утворює достатньо самостійну, відносно привілейовану групу, наділену особливими психологічними, соціальними й політичними якостями, яка бере безпосередню участь у затвердженні та здійсненні рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї.

Визначення тих, кого можна назвати елітою, у західній соціології та політології далеко не однозначне: так називають людей, які отримали найвищий індекс у сфері своєї діяльності (Парето); найбільш активних у політичному відношенні особистостей, що зорієнтовані на владу, тобто організовану меншість суспільства, правлячий клас (Моска); людей, які користуються в суспільстві найбільшим престижем, статусом, багатством; осіб, що інтелектуально чи морально стоять над масою, мають розвинуте почуття відповідальності (Ортега-і-Гассет); людей, наділених владою (Етціоні); людей, які мають формальну владу в організаціях та інститутах, що визначають суспільне життя (Дай); особистостей, наділених харизмою (Фройнд); творчу меншість суспільства на протигагу нетворчій більшості (Тойнбі); меншість, що здійснює найбільш важливі функції в суспільстві (Келлер); порівняно невеликі групи, які складаються з осіб, що посідають провідне становище в політичному, економічному, культурному житті суспільства (теорія елітного плюралізму); найбільш кваліфікованих спеціалістів, менеджерів та вищих службовців у системі бюрократичного управління (теорія технологічного детермінізму); провідних представників різних соціальних груп – професійних, етнічних, локальних (Боден). У будь-якому разі, дихотомія «еліта – маса» є провідним методологічним принципом аналізу соціальної структури суспільства.

Розробка елітарної теорії в українській політичній думці пов'язана з іменем В'ячеслава Липинського.

Теорія еліти В'ячеслава Липинського (1882-1931 рр.) сформувалася під впливом політичної боротьби, обґрунтування певних громадських ідеалів в переломну епоху початку ХХ сторіччя. Для української гуманітарної думки центральною проблемою була ідея обґрунтування державної незалежності. Саме в руслі цієї ідеї й розгортаються політологічні і соціологічні пошуки В. Липинського.

Вивчаючи історичний розвиток українського державотворення, Липинський доходить висновку, що досягти національної незалежності і збудувати власну державність українцям завадила відсутність «провідної верстви», «національної аристократії». «Не етнографічна маса, як така, не тип,

не характер, не мова, не територія творять самі по собі, автоматично націю, а творить націю якась активна група людей серед цієї етнографічної маси, група, що веде серед неї перед в розвитку об'єднуючих, організуючих, будуєчих націю політичних вартостей... Щоб не вживати довгих окреслень, назовім ці групи людей «національною аристократією». Без такої провідної, організуючої і спрямовуючої верстви нація не може успішно розвиватися, що й показує історична доля українців. В дусі італійського вченого В. Парето В. Липинський вважає, що постійне відновлення аристократії - вічний і незмінний наслідок боротьби між класами.

Водночас, концепція еліти В. Липинського виростає на українському національному ґрунті, є оригінальною теорією і лише в загальних рисах споріднена з вченням В. Парето.

Розробляючи теорію «національної аристократії», Липинський досліджує питання про її основні риси, властивості, функції, про її соціальну основу і значення в соціальному житті. За думкою Липинського, еліта - це не просто привілейована група людей, а така верства, яка в даний історичний момент є найкращою серед нації, яка є організатором, правителем і керманичем нації. Вирішальним для виділення «національної аристократії» є те, що вона стоїть на чолі нації, що нація її визнає і під її проводом організована. Вчений відзначає, що для того, щоб змогти виконати як слід свою небезпечну і надзвичайно важку організаторську роль, національна аристократія мусить володіти двома основними характеристиками: вона повинна володіти матеріальною силою і причому більшою, ніж будь-яка інша група в нації; вона повинна мати моральний авторитет серед нації, який ґрунтується на її вмінні і здібностях, її моральних якостях.

Свою ж силу національна аристократія черпає зі свого власного стихійного ірраціонального хотіння. В неї є воля до організаційної праці, до громадської творчості, до проводу, до ризику, до жертви заради громади, до панування. В цьому положенні погляди Липинського перегукуються з установками «філософії життя», зокрема Ф. Ніцше. Такі характерологічні особливості «національної аристократії».

Роль еліти в суспільному житті полягає, за Липинським, в тому, щоб підняти націю до вершин цивілізації, зорганізувати її і спрямувати по правильному шляху - шляху прогресу. Для української «національної аристократії» найпершим і найважливішим завданням є організація нації на створення власної незалежної держави.

Не залишилося поза увагою Липинського і питання про соціальну основу, на якій може вирости нова генерація української аристократії. Інтелігенція, як безземельна, непродукуюча, здекласована верства, не здатна згуртувати націю, породити національну аристократію. Вона живе за рахунок інших, немає спільного економічного інтересу, не зацікавлена в тому, щоб бути об'єднаною проти інших груп, тому думати, що біля неї зорганізується і об'єднається в єдине ціле нація - абсурд. Не може виконати цю роль і слабкий і здекласований український пролетаріат. Єдиним класом, який, за думкою Липинського, може об'єднати і організувати націю, є клас хліборобський, та група родин, котрі посідають власну землю і на цій землі власною працею продукують хліб. Однак роль «національної аристократії» може виконати не хліборобський клас в цілому, а лише його найпередовіша частина-еліта. Тільки ця провідна верства, яка виросте з хліборобського класу, зуміє організувати і спрямувати власне хліборобів, а через них і всю націю і українську державу.

Якою ж уявляється українська держава Липинському? Щоб розв'язати це питання, він розробляє концепцію про типи державного правління. За думкою Липинського, існують три типи правління: демократія, олігархія, класократія.

Перші два типи не відповідають духу українського народу і вимогам часу. Найсприятливішою є для українців є класократична держава, при якій в суспільстві існують «органічні класи», домінує громадська мораль, духовна культура, і панує високий авторитет «провідної верстви». Найсприятливішим політичним режимом Липинський вважає монархію, оскільки саме Монарх може забезпечити перевагу національних ідеалів і обмежити надмірні зазіхання національної аристократії, якщо в цьому буде потреба. Однак варто пам'ятати, що надаючи перевагу монархізму, Липинський не мав на увазі класичні європейські монархії чи російський царат. Мова йшла про становлення нового

монархізму, який би відповідав історичним і культурним традиціям українського народу, його національному духу. Вчений уявляв майбутню Україну як велике селянське господарство, на чолі якої стоїть монарх-господар. Звісно, що в цій концепції було забагато утопії.

Вчення Липинського ґрунтується на оригінальній філософсько-антропологічній концепції. Досліджуючи природу людини, він робить висновок, що людині властиві ірраціональній потяг до свободи, певні забобони, бажання, які не можна змінити за допомогою розуму, волі, виховання. Це є той субстрат, який на протязі всієї історії лишається незмінним, набуваючи лише різних форм соціальною прояву в моралі, цінностях, формах соціальної організації. По-друге, в кожній нації є люди політично активні, з волею до громадської творчості, до ризику, до керування, і є люди пасивні, які цієї волі не мають. Саме з перших виростає національна аристократія, еліта. По-третє, існують такі основні типи особистостей: войовник - невойовник, продуцент - непродуцент. Вони, по-різному комбінуючись, народжують різні підтипи, серед яких найкращим є войовник-продуцент, тобто активний і одночасно творчий тип. Нації, в складі яких переважає цей тип особи, найбільш прогресивні (приміром, англійці). Липинський вважав, що представників цього типу надто мало в українському етносі, і що саме це і є однією з найвагоміших причин української недержавності. В цілому загальнотеоретична антропологічна концепція Липинського досить-таки довільна, недостатньо обґрунтовано. Так стосовно питань: Чому в одних людей є воля до організації, до політичних дій, а в інших нема? Чому в одній нації людей активних багато, а в іншій мало? - Липинський зауважує: тут ми «стаємо перед чимось непояснимим.., відповіді на ці питання знайти неможливо».

В цілому теорія В'ячеслава Липинського є спробою вирішити найнагальніші питання розвитку українського народу, зокрема створення власної державності, котрі гостро постали в 20-30-і рр ХХ ст.

Прикро, що ім'я В'ячеслава Липинського в незалежній Україні (за часів СРСР згадувати «буржуазного націоналіста» Липинського було заборонено)

широкому загалу маловідоме. Лише 1989 р. патріотичні сили Волині звернули увагу на необхідність вшанування його пам'яті.

У 1991 р. за кошти, зібрані під час колядування та вертепних дійств земляки В. Липинського придбали саджанці й довкола відновленої могили заклали сквер. А до 120-ліття скульптори Ірина та Іван Дацюки виготовили погруддя славетного вченого й патріота, яке встановлено на надмогильному п'єдесталі (архітектор Андрош Бідзіля).

Відповідно до Указу Президента України від 21 червня 2006 р. «Про вшанування пам'яті В'ячеслава Липинського», доручення Кабінету Міністрів України від 30 червня 2006 р. з нагоди відзначення 125-ї річниці від дня народження видатного українського громадського й політичного діяча, політолога, дипломата В'ячеслава Липинського та з метою виховання в громадян національної свідомості, поваги до минулого народу на теренах Прикарпаття відзначили ювілей великого мислителя. Сподіваємось, що В. Липинський і надалі буде належно вшанований. Він на правду того вартий. В'ячеслава Липинського поет Євген Маланюк називав «Кантом української політичної думки». І це визначення не нівелюється часом.

Література

1. Баран Г. Садиба Липинського й досі чекає на реконструкцію / Г. Баран // Віче. – 2010. – 12–18 серпня.
2. Бурлачук В., Молчанов М., Степаненко В. Біля витоків соціологічної думки в Україні / В. Бурлачук, М. Молчанов, В. Степаненко. – К., 1995.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський // Філософ. і соціол. думка. – 1991. – № 10.
4. Листування В. Липинського / Редактори Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т. 1. – К.: Смолоскип, 2003.
5. Сверстюк Є. Липинський В'ячеслав. Вісник призначення України / Є. Сверстюк // Дзеркало тижня. – 2007. – №25 (654).

Гедікова Н.П.,

доктор політичних наук,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

СВОБОДА ІНДИВІДА ЯК ПРІОРИТЕТНА ЦІННІСТЬ У ДОКТРИНІ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

У контексті сучасного політичного лібералізму існують різні ідеологічні течії, насамперед – ліберальна демократія та націонал-лібералізм.

Існують різні підходи до обґрунтування ліберальної демократії, відповідно, багатозначним є і сам термін. Важливою особливістю ліберальної демократичної теорії є те, що вона розглядає лібералізм як порядок, що ґрунтується на нормах права і законності. Її ідеологи роблять акцент на індивідуумі, якому відводиться переважне значення у процесі прийняття політичних рішень з метою уникнути концентрації влади в одній інстанції. У цій позиції ліберальна демократія посилює значення теорії прав людини. Суспільне, колективне розглядається як необхідність (приймаючи значення інструменту), яка своїми рішеннями і діями здатна гарантувати і забезпечувати кожному індивіду захист його прав і свободу у відносинах з іншими індивідами.

Пріоритетною в ієрархії цінностей ліберальної демократії, як і раніше, залишається свобода індивіда, яка має межі своєї дії, що визначаються законом, і співмірна з відповідальністю. Дана позиція знаходить своє обґрунтування в тому, що за своєю суттю людина є атомарною субстанцією суспільного цілого, отже, її дії не можуть носити характеру вседозволеності. На противагу демократії свобода трактується не як активна участь у політиці, а як свобода особистих інтересів громадян, яка не піддається обмеженням і примусу з боку інших соціальних суб'єктів і суспільних інститутів [1].

На відміну від демократії ліберальна демократія у першу чергу відстоює визнання і дотримання прав меншості та їх інституціоналізацію. Відповідно, як метод здійснення влади, вона не давить меншість на відміну від демократичного правління (яке у свою чергу не виключає гарантування прав меншості), а дозволяє їй реалізовувати свої інтереси. Таким чином, не особистість, не народ, а меншість, як деяка група, є головною визначальною і рушійною силою політичного процесу. Як наслідок, задовольняються не інтереси певної групи, зокрема більшості, а інтереси усього суспільства. Більш того, ґрунтуючись на даному принципі, ліберальна демократія забезпечує процес їх реалізації переважно за рахунок пріоритету інтересів особистості і суспільства над інтересами держави. Держава ж розглядається як гарант стабільності і динамічного розвитку суспільства. Вона забезпечує дотримання законності, принципів соціальної справедливості, є контролюючим і захисним суспільним інститутом.

У свою чергу суспільство у ліберальній демократії розглядається як відкрита система, у якій кожний індивід при зміні своїх інтересів і в залежності від обставин має право інтегруватися у різні базисні групи, здатні адекватно представити його поняття про політичну істину цілей і на рівних підставах боротися за їх здійснення. Цей підхід говорить про те, що ліберальна демократія базується на плюралізмі.

Прогрес і політична відкритість суспільства поєднуються з ринковою й індивідуалістичною орієнтацією в економіці. Фундаментальною основою успішного розвитку країн ліберальної демократії перш за все є приватна власність і конкуренція як спосіб забезпечення рівних можливостей і метод виключення монополізації суспільних ресурсів [2].

У соціальній сфері сучасних ліберально-демократичних держав ключовими механізмами забезпечення принципу соціальної справедливості є відшкодування за рахунок системи податків, яка базується на прогресивному прибутковому податку, і підтримка соціальних програм за рахунок бюджетної системи.

Обґрунтовуючи характер націонал-лібералізму у сучасній Україні, необхідно посилатися на його основний принцип: ліберальне ставлення до громадян своєї країни, який, власне, не обмежує загальні інтереси нації.

Подальша доля націонал-лібералізму в Україні буде залежати від результатів радикальної модернізації, співвідношення суспільно-політичних сил, згуртування української нації, розстановки акцентів у масовій свідомості українців, збереження історичної спадковості, від ступеню його орієнтації на принципи демократії, справедливості, гуманізму і взаємної поваги.

Література:

1. Тамір Я. Ідея людини / Яель Тамір / Лібералізм: антологія / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К.: Смолоскип, 2002. – Х +. – С. 368-384. – (Серія «Політичні ідеології»; вип. 3).

2. Френкин А. А. Национал-либерализм / А. А. Френкин // Вопросы философии. – 2009. – № 1. – С. 18-26.

Ihrevska S. A., Khriapak S. O.,

PhD in Philological Sciences,

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National

University of Civil Protection of Ukraine

POLISH-UKRAINE ACADEMIC MOBILITY: ACTUALITY AND PROSPECTS

Academic mobility is important not only because it integrates Ukrainian educational institutions in the international educational space. To a greater extent it is

important because it is the factor of formation of new human resources by which the state can reach a new level of development, will take its rightful place in the global economy. International academic mobility is an important factor in the development of science and education.

Stages of mobility. The preparatory phase - organizational activity consists of a protocol of intentions (usually a framework agreement), the process of harmonization of protocol, signing the protocol by the authorized representatives of partner universities. Usually protocols are signed by the heads of educational institutions.

The main stage - the basic process of implementing the protocol. This step involves the preparation and signing of additional agreements - the creation of double degree programs, the exchange program of sending teachers, students, etc. As soon as the additional agreement is signed the process of harmonization of curricula, approval of the terms of arrival of students and / or teachers begins. Then the process of processing of documents to travel for training, internship, advanced training to a higher educational establishment - partner begins. When all the necessary formalities are completed, students and / or teachers begin training, internships, advanced training.

Final stage. After returning to the main university the process of transferring credits, disciplines and studying periods (in case of students) received in a foreign university and reporting the results of training, advanced training (for teachers) begins.

Analyzing data on academic mobility in Ukraine, it should be noted that the place that the country holds in the international education market, does not meet its educational potential. It is necessary to strengthen academic mobility, since it plays a significant role in the formation of a qualitatively new workforce: getting knowledge and experience in another country, a person returning to his native country, can apply them in practice, thus improving occupational position due to the benefits received during stay abroad. You also need to create conditions for the incoming flow of students to make Ukrainian universities attractive not only for students and teachers from former USSR countries and also for Europe, as with the help of their human capital we can improve the economic opportunities of the country.

The results of participation in international academic mobility - are:

- expansion of scientific knowledge,
- intercultural communication skills and diplomacy
- new scientific contacts,
- potential and problem solving skills,
- maturity of judgments and personal development,
- development of an alternative world view,
- useful social connections [1, 32 -33].

Poland is considered to be one of the most attractive partners for Ukraine in the field of academic mobility, since this country is close to us geographically, historically and culturally. Moreover, in recent years Poland considers Ukraine as an important partner for joint projects.

In summer of 2016 there was an introduction of the project of assistance of the Ministry of the Republic of Poland to Ukraine entitled "Improving the investment attractiveness of Ukraine and regional competitiveness" [2].

Ukraine's rapprochement with the European Union and the development of good relations with Poland, Ukraine through cooperation of central and local authorities, economic cooperation and exchange of best practices; support of Polish economy through the development of cooperation with Ukraine were identified as prioritizing directions of the project.

We also note that the agreed draft agreement on cooperation in the field of higher education will be signed in April 2017 [3]. The Agreement will boost cooperation in higher education between the countries.

Poland has gone through a difficult path of European integration recently, that's why its experience is extremely valuable and important for us.

Poland actively transfers its experience in European integration to Ukraine through the central government, regional authorities and local governments, universities, research centers, aid foundations, and others [4].

Ukraine and Poland academic mobility is needed to be activated because it will give people a unique opportunity to test themselves in another European system of higher education; attend scientific and educational activities; obtain additional

knowledge, acquire new skills, valuable experience; use the latest technical equipment; improve the level of foreign language; gain professional experience and get familiar with foreign culture, history, learn the customs of the country and understand the strategy of negotiation.

As a result of participation in Ukraine-Poland mobility we can single out a number of differences in the activity of higher educational institutions of Ukraine and Poland, including: - the calendar date of beginning and ending of the school year. In Poland the academic year begins in October and ends in June the following year; - a necessary requirement - students study two foreign languages - obligatory (English) and one language by choice; - all audiences are equipped with the latest technical equipment, including multimedia board; - peculiarities of retaking, namely in Poland, if a student has not passed the session, he is able to retake exams at an additional session, which is paid and it is allowed to retake only two subjects, if a student can not complete successfully this additional session, it is left to undergo the educational course again; - students and scientific and pedagogical staff of higher educational institutions of the Republic of Poland are more actively involved in international education and research projects, every higher educational institution cooperates with universities of England, Germany, France, Spain, the United States and other countries; - Polish universities diplomas are recognized throughout the European Union and many other countries. This significantly extends the capabilities of graduates [5].

The implementation of Ukraine-Poland academic mobility contribute to functioning of an effective specialist training system according to the current needs of economic and social development of the country, it will provide the quality and competitiveness of graduates of educational establishments of Ukraine. In our opinion, Ukraine and Polish academic mobility should be considered not only as a mechanism of increasing the level of national education system by studying foreign experience, but also as a way to European integration of Ukraine higher education, improving the process training of professionals, highly skilled specialists; ability to maintain social, economic, cultural, political relations and ties with Poland.

Literature

1. International Academic Mobility of Young Scientists of Dnipropetrovsk Region as a Manifestation of Globalization in the Modern World: Monograph / M.O. Shevchuk, S.F. Vlasov, L.O. Kolisnyk, R.M. Bezus, M.V. Mosondz; The Ministry of Education and Science of Ukraine; National Mining University. – D.: NMU, 2014. – 42 p.
2. Inauguration of the New Project of the Aid of the Ministry of the Republic of Poland to Ukraine. Embassy of Poland in Kiev on July 6, 2016. – Mode of Access to the source: http://www.kijow.msz.gov.pl/uk/news/inauguracja_nowego_projektu_pomocowego_ministerstwa_rozwoju_rp_dla_ukrainy_ukr.
3. Ukraine-Polish Commission on Cooperation in Science and Technology will Resume Cooperation. Information from MES 19.01.2017. – Mode of Access to the Source: <http://pedpresa.ua/177022-ukrayino-polska-komisiya-z-pytan-spivrobitnytstva-v-sferi-nauky-i-tehnologij-vidnovyt-spivpratsyu.html>.
4. Bocharov S. European Integration: the Polish Experience and Ukrainian Prospects. - Bulletin of Lviv University. A series of International Relations. 2012. №31. p. 37–42 (Visnyk of the Lviv University. Series International Relations. 2012. Issue 31. P. 37–42)
5. Zapotichna V., Makarchuk U. Supervisor: Kateryna Balaieva UKRAINIAN STUDENTS' ACADEMIC MOBILITY – REQUIREMENTS OF MODERN EDUCATIONAL SPACE. – Mode of Access to the Source: <http://conference.pu.if.ua/forum/files/11-13052016/9/Zapotichna.pdf>

Стоцький В.В.,

кандидат політичних наук,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

В сучасних умовах однією із важливих складових політичної діяльності виступає участь громадян та їх об'єднань (груп, організацій, спільнот) у розвитку політичного процесу.

Раціоналізація прийняття політичних рішень вимагає не лише урахування думки більшості, а і позицій експертного товариства, представників мас медіа, зацікавлених сторін. Відбувається скорочення часового відрізка від формування громадської думки з приводу актуальних питань розвитку політичного процесу до переходу до масових політичних дій – громадяни із об'єкта політичного впливу перетворюються на суб'єкта політичного процесу.

Вони мають можливість як безпосереднього впливу, через участь у голосуванні на виборах або референдумах, так і опосередковано – через інститути громадянського суспільства та мас медіа.

Саме тому важливе значення для політичної діяльності як структурного елементу політичного процесу має широка та достовірна інформованість громадян про політичні події. Така інформованість досягається через традиційні мас медіа, такі як телебачення, радіо та преса, так і з використанням усіх можливостей новітніх електронних медіа – інтерактивних мереж в Інтернеті (блогів, електронної пошти, чатів та ін.).

На даному етапі політичного розвитку комунікативний простір виступає окремою важливою сферою політичної діяльності, а мас медіа – впливовим чинником політичного процесу.

Не можна також недооцінювати роль технологічного потенціалу політичних комунікацій у досягненні мети політичної діяльності.

Перманентна трансформація діяльності мас медіа структур в сучасному політичному процесі, зміна їх ролі та функцій в українському суспільстві, призвела до того, що мас медіа виступають потужним засобом впливу на

громадську думку і маніпулювання нею, а з другого боку – це власне бізнес-структури з усіма властивими їм чеснотами й недоліками.

Без налагодженої та дієвої мережі комунікативної взаємодії неможлива ефективна діяльність політичних інститутів, ускладнюється процес прийняття політичних рішень, особливо таких, що спрямовані на інтеграцію суспільства (в аспекті мови, культури, історичної пам'яті), впровадження ефективних, проте не популярних економічних реформ.

Зміст сучасного політичного процесу характеризують діяльність різноманітних суспільних асоціацій, різні форми політичної участі соціальних спільнот та громадян, які формулюють свої вимоги, відповідно до власних інтересів (реальних або уявних) і, завдяки політичним механізмам, переносяться ці вимоги в центр політичної боротьби або у сферу реалізації політичних рішень.

Етап створення і прийняття політичних рішень виступає важливою ланкою політичної діяльності, саме від нього залежать умови, шляхи оптимізації та зміни у структурі політичного управління. Політична діяльність глибоко пов'язана із станом громадянського суспільства, особливостями національної культури країни та її традиціями.

На думку українського автора П. Кузьміна, «протиріччя сучасної української політичної діяльності полягає, з одного боку, у проголошенні курсу на демократичні реформи, а з другого – на явний зрив цього курсу» [1, с. 5]. І якщо для політичного процесу в цілому конфлікти можуть виступати рушійною силою, то у сфері політичної діяльності зростає роль політичного діалогу, компромісів у подоланні суперечностей і розбіжностей між суб'єктами політичної діяльності.

Політичний процес, як різнорівнева та безупинно змінювана реальність, що володіє властивостями інклюзивності, просторовості, темпоральності, сталості та нестабільності, необхідно аналізувати з урахуванням сутності, структури, типології, комунікативних практик, технологічного забезпечення політичної діяльності.

Політична діяльність, як вид людської діяльності, базується на використанні політичної влади та спрямований на регулювання й узгодження соціальних інтересів, підтримку соціального миру і злагоди, розвиток суспільства як цілісної системи.

На думку П. Кузьміна, однією із головних причин низької результативності політичної діяльності у нашій країні виступає недостатня професійна культура правлячого класу: «Нинішнє співтовариство політиків виявилось нездатним артикулювати й гребувати суспільні інтереси, виробити узгоджену стратегію і тактику розвитку країни, відмовитися від перманентної боротьби за владу, власність, ресурси» [2, с. 6].

Саме тому зберігають актуальність та потребують впровадження у політичний процес такі універсалії політичної діяльності, як професіоналізм, відповідальність і патріотизм політиків; пріоритет суспільних інтересів над корпоративними, вузькогруповими; погодженість дій суб'єктів політичної діяльності як за горизонталлю, так і за вертикаллю.

Таким чином, політичний розвиток виступає в якості переходу від одного політичного етапу до іншого, якісно більш досконалого, на основі зростання і зміни політичної культури та оволодіння формами політичної діяльності, у тому числі такими її технологіями, які потребують оптимізації, модифікації та диверсифікації з метою підвищення ефективності політичної взаємодії влади та громадян для забезпечення позитивної динаміки політичного процесу.

Література:

1. Кузьмін П. В. Политическая деятельность: теория и практика в современной Украине: [монография] / П. В. Кузьмин. – Симферополь: «Оригинал – М», 2007. – 456 с.
2. Кузьмін П. В. Вказ. робота.

Каменчук Т. О.,
кандидат політичних наук,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»

ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ТА ПРОЯВИ ЙОГО СПЕЦИФІЧНИХ РИС У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Політичний ризик сьогодні розуміється як непереборний елемент будь-якого політичного процесу. Він породжується невизначеністю політичного середовища і характеризується особливим типом взаємозв'язку об'єктивної політичної ситуації та діяльності суб'єкта в ній. Під невизначеністю в даному випадку розуміється відсутність чітких формальних процедур, які є загальноприйнятими методами ведення справ.

На сучасному етапі політичний ризик обумовлюється безліччю факторів невизначеності, викликаних, в першу чергу, недостатньою раціональністю політики, складністю і просторістю цієї галузі. Умовно їх можна поділити на:

– інформаційні, до яких належать відсутність чіткої та повної інформації про всі поточні політичні процеси, недостатність аналізу політичної ситуації в цілому, неадекватне реагування влади на неї, відсутність чіткого підрахунку ресурсів, нерозумінням та ігноруванням інтересів інших учасників політичних дій і т. д.;

– соціальні, викликані нестабільністю, агресивністю і радикалізмом проведеного політичного курсу, діяльністю окремих політичних інститутів, низькою підтримкою населення проведеної політики, політичними, етнічними та іншими конфліктами, безробіттям, важким економічним становищем, наявністю невіршених соціальних проблем;

– персональні, пов'язані з особистістю політика, нестійкістю його поведінки, схильністю до автономії без урахування колективного характеру політичних дій, підвищеної схильності до ризику;

– правові, коли політичний ризик виникає внаслідок правового і морального нігілізму, невиконання прийнятих умов політичних взаємодій і комунікацій, порушення вимог закону і норм угод, які мають морально-політичний характер;

– економічні, коли причиною політичного ризику можуть стати: відсутність необхідних грошових ресурсів для проведення тих чи інших реформ, відсутність розвиненої та стабільної економічної інфраструктури, неліквідність державних акцій підприємств, відсутність чіткої економічної програми, відсутність прямих інвестицій до країни, невизначена валютно-кредитна політика і т. д.

– випадкові, коли одним із джерел політичного ризику виступає безпосередня випадковість політики, яка веде до появи непередбачених і небажаних подій.

Політичний ризик природним чином виникає в умовах плюралізму, політичної конкуренції, змагальності та боротьби. Виходячи з цього визначення, можна вивести наступні характерні ознаки політичного ризику:

1. Універсальність цього виду ризиків проявляється, перш за все, в тому, що він присутній при політичних рішеннях будь-якого рівня, починаючи з революційних перетворень всього суспільства і закінчуючи голосуванням окремого виборця.

2. Політичний ризик є колективним, тому що обумовлений не стільки індивідуальними якостями політиків та технологіями влади, скільки груповими політичними інтересами.

3. Ієрархічність політичного ризику проявляється на рівні наслідків, викликаних прийняттям тих чи інших рішень. У зв'язку з цим, виділяють наступну ієрархію політичних ризиків: мегаризики або ризики на глобальному рівні, регіональні ризики, ризик в окремих країнах або районах.

4. Політичний ризик є вкрай суб'єктивним, тому що залежить не тільки від об'єктивних обставин середовища, в якому він формується, але й від суб'єктивного сприйняття та інтерпретації отриманої інформації або подій.

5. Даний вид ризику може виступати як самостійний фактор політики або бути елементом інших видів ризику – соціального, комерційного, інвестиційного, екологічного і т. д. У цьому виявляється багатоплановість політичного ризику.

При вивченні політичного ризику необхідно враховувати, що в соціально-політичному середовищі він проявляється неявно. Одними з головних симптомів політичного ризику можна назвати рівень суспільних заворушень, стабільність / нестабільність уряду, політичний плюралізм, ступінь етнічних і релігійних протиріч, стиль мислення осіб, що приймають рішення в політиці, роль примусу при утриманні влади, вплив ззовні, спадкоємність, антиконституціональні дії та соціальні конфлікти.

Можна виділити два типи політичного ризику залежно від можливого охоплення суб'єктів міжнародних економічних відносин: загальний та галузевий ризик. Загальний ризик стосується усіх зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності, що оперують на певному національному ринку, а галузевий – тільки певної галузі (сфери діяльності). Загальний та галузевий ризики можуть бути зумовлені як суспільними, так і урядовими чинниками, які, в свою чергу, поділяються на внутрішні (зумовлені внутрішньою політикою уряду) та зовнішні (зумовлені зовнішніми, міжнародними умовами та процесами) чинники [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 16].

Якщо розглядати політичний ризик у більш широкому контексті, то можна виокремити такі підходи до його визначення: політичний ризик як ситуація можливої небезпеки або невдачі політичної діяльності; політичний ризик як діяльність політичних акторів, що здійснюється в надії на вдалий результат; політичний ризик як імовірність помилки (або успіху) того чи іншого вибору при прийнятті політичного рішення в ситуації з кількома альтернативами. Це синтетичний підхід, який поєднує два попередніх розуміння політичного ризику.

Виділяються внутрішні і зовнішні джерела політичних та економічних чинників ризику. Такий поділ є досить умовним, оскільки фактори з різних груп можуть впливати один на одного. При певних умовах зовнішня політична обстановка може зіграти роль каталізатора політичної нестабільності в країні [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 34].

Вивчення політичного ризику в Україні має свої специфічні властивості. Це стосується таких аспектів як політична традиція, недосконалість демократичних інститутів і переломний момент історичного розвитку. Саме це зумовило значну роль особистісного фактору, якому необхідно приділяти додаткову увагу при оцінці політичного ризику.

Література:

1. Подколзина И. А. Проблемы дефиниции политического риска / И. А. Подколзина // Вестник Московского университета. Сер. 12: Политические науки. – 2006. – № 5. – С. 19-33.
2. Кривошеїн В. Ризик як атрибут політики / В. Кривошеїн // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6 (9). – С. 38-47.

Драшкович А. І.,
кандидат політичних наук,
навчально-науковий інститут інформаційних та
соціальних технологій ОНУ імені І. І. Мечникова

СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ЯК ПОТРЕБА ЧАСУ

Дослідження соціальної політики як специфічної функції держави і суспільства розпочалося в період формування основ соціальної держави. У кінці ХІХ ст. група німецьких вчених засновала «Кружок соціальної політики»,

метою якого було вивчення розвитку політики і економіки розвитку в контексті соціології. Значний вклад був внесений і політико-правовою думкою Франції, де були сильні ідеї утопічного соціалізму, насамперед такого його яскравого представника, як Шарль Фур'є. Саме завдяки йому на порядку денному виникло питання щодо необхідності надання громадянам певних соціальних гарантій з боку держави. Тобто, завдяки цим двом державам – Німеччині та Франції соціальна сфера становиться однією з пріоритетних у політико-правовому полі. Вперше вводиться і система соціального забезпечення, яка не тільки контролюється державою, але і управляється нею.

У подальшому поняття «соціальна політика» розглядалось у контексті уявлень про соціальну державу. І хоча поняття «соціальна держава», як правило, використовується відносно таких європейських країн, як Швеція, Німеччина, Данія та інші, разом з тим можна констатувати, що кожній сучасній модернізованій державі властиві соціальні признаки і проводиться тією чи іншою мірою соціальна політика на державному рівні.

Соціальна політика – це відношення держави до соціальних протиріч, яке виражається в законодавстві і управлінні. Поширеною є точка зору, що соціальною політикою є така політика держави, яка прагне законними засобами боротися з безладом у сфері процесу розподілу. Дослідники цього напряму вважають, що потрібно підпорядкувати соціальну політику національному ідеалу і інтересу, і саме в цьому є головна мета соціальних перетворень.

Американський учений Д. Гилл вважає, що всі заходи уряду, спрямовані на поліпшення умов життя населення, можна віднести до соціальної політики. Причому соціальний добробут людей визнається найважливішим з функцій держави, інші – другорядні [Цит. за: 1].

На думку англійського фахівця з проблем соціальної політики Дж. Стюарта, соціальна політика – це сфера державної діяльності, відповідальної за створення і надання соціального захисту, який включає соціальні послуги і виплати [Цит. за: 2, с. 7]. Це твердження представляється

логічним, враховуючи, що соціальна політика є складовою частиною державної політики.

У «Словнику соціальної роботи» Р. Баркера приведено таке визначення соціальної політики: це «діяльність і принцип суспільства, що формують спосіб, за допомогою якого воно втручається і регулює стосунки між індивідами, групами, громадами, соціальними установами. Ці принципи і дії є результатом звичаїв і цінностей суспільства і більшою мірою визначають розподіл ресурсів і рівень добробуту його людей» [3, с. 38].

Найбільш поширене визначення соціальної політики міститься в сучасному енциклопедичному словнику-довіднику з політології: «Соціальна політика – це сукупність теоретичних принципів і система практичних заходів, які розробляються і втілюються державними і недержавними органами, організаціями та які спрямовані на створення необхідних умов життєдіяльності, задоволення соціальних потреб населення, створення в суспільстві сприятливого соціального клімату, поліпшення стану соціальної сфери в цілому» [4].

Соціальна політика – це складова частина внутрішньої політики держави, що втілена в його соціальних програмах і практиці і регулює стосунки в суспільстві в інтересах і через інтереси основних соціальних груп населення.

Варто погодитися з точкою зору І. Григор'євої, відповідно до якої соціальна політика – це діяльність держави і/ або суспільства (громадських інститутів) за погодженням інтересів різних соціальних груп і соціально-територіальних спільнот у сфері виробництва, розподілу і споживання, що дозволяють погоджувати інтереси цих груп з інтересами людини і довготривалими цілями суспільства» [5, с. 20–21].

Це визначення, як представляється, побудоване на гранично широкому трактуванні соціальної політики, що включає практично всю життєдіяльність суспільства і не залишає нічого за своїми рамками. У такому підході усі різновиди політики виглядають як складові частини соціальної.

Ймовірно, така точка зору заснована на досить раціональному уявленні про те, що метою діяльності суспільства є саме суспільство. Люди роблять і споживають, реалізують зовнішню і внутрішню політику, здійснюють наукові і художні відкриття, причому метою всіх цих видів діяльності є задоволення потреб індивідів, підтримка і розвиток життєдіяльності суспільства. Влада, економіка, розвиток техніки або зовнішні стосунки є тими засобами, які покликані забезпечити функціонування суспільства. З точки зору такого підходу, видається не цілком виправданим уявлення про вторинність соціальної політики по відношенню до економіки.

У сучасному розумінні соціальна політика – це один з видів регулювання держави, яка називається «держава загального добробуту». Комісія Європейських громад у 1993 р. визнала, що в різних країнах у поняття «соціальна політика» може вкладатися неоднаковий зміст. Враховуючи це, вона запропонувала визнати, що соціальна політика – це все заходи, здійснювані в соціальній сфері.

Соціальна політика є найбільш значимою сферою інтересів сучасного суспільства і найважливішою частиною діяльності сучасної держави. Слід зазначити, що вона тісно пов'язана з типом і рівнем розвитку суспільства, пануючою ментальністю населення, з тими цілями і завданнями, які ставить суспільство перед собою у своєму соціальному розвитку.

Попри те, що в наукову термінологію поняття «соціальна політика» увійшло досить пізно, це не означає, що ті або інші її варіанти не розроблялися різними типами суспільства і не реалізовувалися в діяльності держав упродовж усієї історії людства.

Відтак, соціальна політика – це діяльність по управлінню соціальною сферою суспільства, покликана забезпечити життя і відтворення нових поколінь, створити передумови для стабільності і розвитку громадської системи і гідного життя людей.

Література:

1. Іванова О. Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Л. Іванова. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2013. – 214 с.
2. Іванова О. Л. Вказ. робота.
3. Баркер Р. Словарь социальной работы / Пер. с англ. / Р. Баркер. – М., 1994.
4. Соціальна політика // Навчальний енциклопедичний словник довідник / За наук. ред. Н. М. Хоми. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014 – С. 622–623.
5. Григорьева И. А. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90-х годах 90-х годах / И. А. Григорьева. – СПб, 1998. – 220 с.

Кравець А. В.,
кандидат політичних наук,
Навчально-науковий інститут інформаційних
та соціальних технологій Одеського
національного університету імені
І. І. Мечникова

ПРОБЛЕМИ І ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Аксіоматичним можна вважати ствердження, що на практиці консолідованої демократії можна досягти переважно не конституційними та інституціональними реформами, а більш прямим, часто жорстким протистоянням інститутів громадянського суспільства з механізмами влади і практиками класових привілеїв.

На думку шотландського дослідника М. Говарда, слабкість громадянського суспільства в посткомуністичних країнах, що проявляється в низьких показниках залученості громадян до добровільних громадських організацій, вирішальним чином обумовлена попереднім комуністичним досвідом. Дослідник виділяє три взаємообумовлених чинники цього негативного

історичного досвіду, що є причиною низького рівня розвитку громадської активності населення:

1) історична спадщина недовіри до будь-яких організаційних утворень із часів комуністичної примусово-ритуальної активності;

2) присутність стійких неформальних зв'язків (феномен, що певною мірою компенсує недостачу публічної активності, але при цьому має й негативний ефект, який виражається у формуванні і відтворенні клієнтської культури);

3) розповсюджене масове розчарування у новій псевдодемократичній і квазіринковій системі [Цит. за: 1, с. 100].

Український дослідник В. Степаненко пов'язує проблеми і труднощі розвитку громадянського суспільства в Україні із дефіцитом соціального капіталу, або якістю «людського матеріалу» будівельників і акторів громадянського суспільства. Він виділяє, принаймні, три чинники, що впливають на функціонування і розвиток громадянського суспільства [2, с. 105-106].

1. Несприятливий культурно-історичний фактор – це нерозвиненість модерних громадянських традицій, сумні наслідки напіврозпаду ціннісно-регулятивної системи суспільства, патерналізм і новітня політично-культурна традиція «набутої безпорадності» населення, а також клієнтизм (ієрархічні відносини на принципах взаємин патрон-клієнт) і традиційні неформальні зв'язки (негативні аспекти яких обумовлюють такі феномени, як «блат», кумівство і земляцтво). Клієнтистські відносини заповнюють нішу автентичної соціальності і солідарності.

2. Соціальний фактор стосується слабості і нечисленності українського середнього класу, що у будь-якому суспільстві є головним соціальним носієм суспільних чеснот, агентом і гарантом їхнього збереження та відтворення. Дев'ятнадцять років існування незалежної, самостійної держави не привели до формування самостійного, економічно, психологічно і культурно незалежного індивіду. А саме така «модулярна» (за висловом Е. Гелнера) особистість із розвиненим почуттям власної гідності і своїх інтересів здатна до ефективного

об'єднуватися для відстоювання спільних інтересів зі своїми однодумцями-співвітчизниками.

3. І, нарешті, пряме відношення до дефіциту соціального капіталу, а отже, до слабості громадянського суспільства в Україні має несприятливий демографічний фактор. Українська демографічна ситуація останнього періоду характеризується такими тенденціями, як депопуляція і старіння населення. Істотним негативним фактором є вимушена трудова міграція, що, на думку деяких експертів, досягла 7 млн. чоловік, що постійно або періодично перебувають на заробітках за кордоном. Імовірно переважна більшість цих людей - соціально активні громадяни, що належать до тих соціальних груп, які є найбільш активними в громадських організаціях, але, принаймні, тимчасово, вони втрачені для перспектив українського громадянського суспільства. Не тільки неможливість знайти в країні гідну роботу, але і, значною мірою, системна корупція і безпорадність людей перед владою обумовлюють масові песимістичні настрої українського населення, фізичну і внутрішньо-психологічну еміграцію багатьох громадян. Це також характеризує ставлення держави до своїх громадян і, відповідно, рівень поваги людей до держави. Населення, що не відчуває себе повною мірою громадянами країни, не може бути активним суб'єктом формування його громадянського суспільства. Тому і проблеми формування громадянської демократичної ідентичності в Україні залишаються гострими і актуальними.

Проблеми громадянського суспільства в Україні пов'язані не тільки з нестачею людських ресурсів, але і з їхньою розпорошеністю. Зв'язки між різними організаціями поки ще слабкі і нестійкі. В цьому сенсі в найкращому становищі перебувають однотипні громадські організації. Уже налагоджені зв'язки між структурами в таких традиційних сферах діяльності «третього сектора», як правозахисна, екологічна, захист прав споживачів, створення мережі жіночих організацій; певною мірою пов'язані між собою організації ветеранів, інвалідів і т. д. Слабкішими є зв'язки між громадськими організаціями різного профілю – наприклад, між правозахисниками й екологами, між ними і соціальними, просвітницькими організаціями. А саме

об'єднання - це найефективніший ресурс громадянського суспільства, і насамперед «третього сектора». Окремо НПО (навіть найвпливовіші) не мають можливості не тільки для протистояння владі, але навіть для привернення уваги владних структур до тих проблемам, які активісти громадської організації не можуть вирішити самотужки. Тільки солідарність НПО, їхнє спільне представництво перед владою відкриває можливості для взаємодії з останніми на рівних.

У цілому, відповідно до рейтингів незалежних міжнародних організацій, показники розвитку громадянського суспільства в Україні в останні роки значно покращилися і виглядають краще, ніж в інших пострадянських державах [3].

При цьому застосовуються наступні критерії визначення наведеного рейтингу розвитку громадянського суспільства: кількісне зростання неурядових організацій (НУО), їхня організаційна спроможність і фінансова стабільність, правове й політичне оточення, в якому вони функціонують; розвиток незалежних професійних спілок; участь груп захисту інтересів у політичному процесі.

Таким чином, у динаміці розвитку громадянського суспільства в Україні за останні роки переважають позитивні тенденції. Зростає кількість організацій громадянського суспільства і їхнього особового складу, зміцнюється їхня матеріально-технічна база і організаційна спроможність, розширюється сфера діяльності, удосконалюється нормативно-правова база. За загальновизнаними міжнародними критеріями оцінки Україна впевнено стає одним з лідерів за розвитком громадянського суспільства на пострадянському просторі.

Трансформаційний шлях посткомуністичних країн свідчить, що успіх демократичного транзиту значною мірою залежить від дизайну базових політичних інститутів. Зазначені чинники впливають на ефективність функціонування державного механізму, стабільність політичного режиму і сталість державного розвитку, що, в результаті, визначає ступінь консолідації демократії в країні.

За роки незалежності Україна досягла помітного прогресу у створенні демократичних інституцій. Важливим є те, що в сформувалася реальна плюралістична модель політичного життя, у якій жодна з політичних сил, груп або сегментів суспільства не має контрольного пакету влади.

Спостерігається певний розвиток партійно-політичної структуризації суспільства на основі симпатій виборців до політичних партій і політичних виборчих блоків, хоча далеко не завжди в основі такої структуризації лежать програмно-ідеологічні засади.

Викристалізувалися певні елементи громадянського суспільства, що підтримують демократичний вектор розвитку країни.

Таким чином, створено каркас демократичного соціуму, здатного вийти на рівень європейських суспільно-політичних стандартів.

Література:

1. Степаненко В. Общественная трансформация в социокультурной модели интерпретации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2013. – № 4. – С. 89–109.
2. Степаненко В. Глобальное гражданское общество: концептуализации и посткоммунистические вариации / В. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2015. – № 2. – С. 156–175.
3. Freedom in the World Survey Release // [http:// www.freedomhouse.org/template.cfm?page=445](http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=445)

Голка В. Є.,
кандидат політичних наук,
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського торговельно-економічного університету

**ВІЙСЬКОВИЙ КРАУДФАНДИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНА
ТЕХНОЛОГІЯ НАРОДНОГО ФІНАНСУВАННЯ**

Військовий краудфандинг є одним із видів громадсько-політичного краудфандингу, який розглядається як сучасний постмодерний прояв народного кредитування (краудінвестинг). Тобто, це інноваційна соціальна технологія народного фінансування. Звернення до громадськості, народу дозволяє методом краудфандингу творити спільноту людей, натхнених одним і тим же посилом, які прагнуть підтримати громадсько-політичний проект фінансово.,

Із початком антиукраїнської агресії, зокрема анексії Криму, увиразнилися серйозні армійські проблеми. На початок 2014 р. українські військові були забезпечені необхідним (в тому числі шоломами та бронежилетами) лише на 4 % (за інформацією Міністерства оборони України). Необхідність допомоги армії зумовлювалася: відсутністю в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі); відсутністю організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики; відсутністю техніки; слабкою виробничою базою; відсутністю достатньої підтримки біженців зі боку держави [1]. Державні структури були неготовими ефективно реагувати на виклики та діяти в екстремальних умовах територіальної анексії та окупації частини української території. Тому з початком активних бойових дій виникають громадські ініціативи, метою яких було забезпечення військовослужбовців спершу мінімальними засобами захисту, а надалі – і необхідним спорядженням, засобами для ведення бою. Спільнота була пройнята духом прислів'я: «Хто не кормить армію свого народу, рано чи пізно буде годувати чужу».

Для визначення методологічних засад аналізу військового краудфандингу, насамперед, постає питання їх відмежування від благодійності, волонтерства. Насамперед, особливістю краудфандингу є широке використання для збору допомоги, насамперед, Інтернет-платформ (kickstarter.com, indiegogo.com, seedrs.com та ін.), а також просування ідеї збору коштів через потужні соціальні мережі, які здатні за короткий термін популяризувати залучення інвестицій у конкретний проект. Краудфандинг уможливує ширші можливості, аніж вже унормована законодавчо благодійна діяльність: ст. 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2] чітко

визначає види благодійної діяльності, а краудфандинг необмежені у творчих варіаціях. Наприклад, можна говорити про *мистецький* громадсько-політичний краудфандинг – створення мистецької продукції, кошти від реалізації якої спрямовувалися на потреби армії.

Звернемо увагу: якщо поняття «волонтерська діяльність», «благодійна діяльність» є законодавчо унормовані, то краудфандинг є настільки новою суспільною практикою, що ще законодавчого не оформлена. Оскільки в Україні краудфандинг законодавчо нерегульований, то у одержувача підтримки виникають труднощі з оподаткуванням: зібрані кошти часто відносять до інвестування, спонсорства, добродійності, пожертвувань [3, с. 95].

Новітнім форматом збору коштів є краудфандинг-флешмоб. Одним із найоригінальніших із них був «Ice Bucket Challenge». Цей флешмоб (попри дещо легковажну форму) охопив далеко не лише молодь, адже крижану естафету першими просували саме ректори вузів, мери міст, топ-менеджери, політики та їх родини, творчі особистості, духовенство, дипломатичні корпуси окремих держав. За допомогою такої незвичної форми мобілізації було зібрано мільйони гривень для армії. Попри несприйняття такої форми збору коштів частиною громадськості – це один із найдинамічніших методів згуртування громади для на вирішення спільної проблеми.

Література:

1. Звіт дослідження «Волонтерський рух в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gfk.com/ua/news-and-events/news/pages/report.aspx>
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
3. Фоменко А. Сучасні умови розвитку краудфандингу в Україні / А. Фоменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 3 (23). – С. 93-96.

Кокорєв О. В.,
кандидат філософських наук,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського» (м. Одеса)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Політичні і економічні трансформації в країнах Балтії – це сучасний феномен, який викликає серйозний науковий інтерес та багато дискусій щодо оцінки реального стану цих країн і наслідків трансформаційних перетворень.

Світова фінансово-економічна криза фактично сформувала умови більш реалістичних відносин політиків і економістів країн Балтії до місця і ролі їх національних господарств, як у складі ЄС, так і у світовому господарстві в цілому. І саме ця обставина позначила формування більш прагматичного підходу до зовнішньо економічного співробітництва при відмові від його зайвої ідеологізації. Всі ці трансформації в політиці і економіці країн Балтії в сучасних умовах зумовлюють не тільки їх уважний аналіз з боку українських дослідників, а й ставлять завдання розробки адекватної політико-економічної стратегії в даному регіоні, що сприяє активізації використання раніше сформованих переваг і новостворюваних передумов для зовнішньоекономічного співробітництва.

Процес розпаду Радянського Союзу зайняв тривалий період часу; саме в цю стадію занепаду СРСР вписується перехід Естонії, Латвії та Литви від статусу Радянських Соціалістичних республік до статусу незалежних держав. Ці республіки були першими, які виказали бажання негайного виходу зі складу СРСР.

Відцентровий рух, що охопив прибалтійські республіки з перших місяців 1989 року, характеризувався серією маніфестацій і хвилювань, які увійшли в історію під назвою «співочої революції». Деякі з цих демонстрацій справили сильне враження на світову думку і суттєво вплинули на інші республіки

СРСР. Остаточне рішення про вихід із складу СРСР було прийнято після проваленого антиурядового путчу 1991 року.

З цього моменту прибалтійські республіки стали стрімко здійснювати структурні реформи з метою організації вільних ринкових відносин, щоб скоротити розрив з сусідніми західними країнами. Ефективність вжитих заходів мали безумовні позитивні результати, що дозволило країнам вступити у такі міжнародні організації, як НАТО (в березні 2004 року) і ЄС (у травні того ж року).

Членство в НАТО було для країн Балтії одним з основних завдань євроатлантичної інтеграції. З одного боку, воно задовольняло запити політичних еліт і створювало безпеку суспільству. З іншого боку, дозволило елітам позиціонувати свої країни як форпост проти Росії, прикордонну територію між Заходом і Сходом [1].

Аналіз динаміки розвитку прибалтійських і центральноєвропейських країн показує, що стосовно рівня добробуту населення вони йшли практично однаковим шляхом розвитку, і з моменту вступу ЄС також відчували поступове поліпшення рівня життя населення, який досяг свого піку перед початком світової економічної кризи. І хоча сьогодні вряд чи можна вважати країни Балтії успішними в їх економічному і соціально-політичному розвитку, але значні успіхи все ж є наявними.

Можна виділити наступні основні класичні елементи успішної європейської інтеграції, які в теорії повинні бути основою будь-якого перспективного об'єднання. У першу чергу, необхідно відзначити, що інтеграція має шанси на успіх тільки в тому випадку, якщо її учасники досить чітко визначили її стратегію, головні етапи та їх послідовність. У стратегію європейської інтеграції в міру її виконання не раз вносилися корективи [2], але її загальний вектор залишався незмінним.

Регіональна інтеграція в силу складності і різноманіття проблем і завдань, відмінності інтересів її учасників і т. д. несумісна з поспішністю. Спроби порушити послідовність завдань або дій і т. п. приречені на невдачу і можуть

поставити під сумнів саму ідею інтеграції. Тому ці країни, не змінюючи вектору свого зовнішньополітичного курсу, поступово намагаються

Література

1. Носов, М. Г. ЕврАзЭС и интеграционный опыт ЕС / М. Г. Носов, А. Ю. Бочеввер, Ю. А. Борко. — М.: Ин-т Европы, 2013. — 112 с.
2. List of EU-members [Electronic resource] // European Union. — Mode of access: <http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm

Філон М. М.,
кандидат економічних наук,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського

БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Безробіття та зайнятість населення є однією з головних та глобальних проблем не тільки в Україні, а і у сьому світі. Безробіття спричиняє негативні зміни в економіці держави, скорочення валового продукту та національного доходу країни, тягне за собою значні державні витрати на сплату допомоги безробітним та їх перекваліфікацію. Спричиняє погіршенню соціально – економічної ситуації в країні.

Безробіття це складне соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не має роботи й заробітку [1]. Як зазначає міжнародна організація праці безробітна людина-це людина працездатного

віку, яка хоче працювати, може працювати але не має місця роботи, яке відповідало би його можливостям, професійної підготовці, освіті та потребам.

За даними державної служби зайнятості станом на 1 лютого 2017 року, кількість безробітних в Україні становить 42 тис. осіб, а на одне вільне робоче місце претендує 9 громадян [2].

На наш погляд, існує багато проблем відносно статистики безробіття, які не дозволяють реально та об'єктивно оцінювати зайнятість населення в Україні. Загрозливих масштабів в Україні набула тіньова занятість, наприклад, людина може працювати і при цьому офіційно бути зареєстрованою у Державній службі зайнятості та отримувати грошову допомогу, чи, навпаки, шукати роботу, не надіючись на допомогу держави. Статистика не враховує часткову зайнятість та тих, хто знаходяться у відпустках без збереження заробітної платні, їх не рахують як безробітних. Це все говорить про необ'єктивність статистичних даних.

Сьогодні є проблема високої частки безробітних з вищою освітою. В Україні, станом на початок 2017 року 41 % зареєстрованих безробітних має диплом з вищої освіти, 38 % – професійно-технічну, кожен п'ятий – загальну середню освіту [2]. Тому доцільно було б скорегувати політику державного замовлення спеціалістів у вищих навчальних закладах.

Особливо велику проблему складає кількість безробітних у сільській місцевості, це насамперед обумовлено тим, що зайнятість там носить сезонний характер. Подолання безробіття на селі потрібно розглядати з урахуванням специфікації та різноманітності в плані населення, демографії, економічних і соціальних структур і ринків праці. Можливо взяти за приклад досвід створення робочих місць у сільській місцевості Європейського союзу:

- розвиток малого бізнесу і ремеслу, які можуть бути побудовані на традиційних навичках;
- навчання молодих людей необхідним знанням, які необхідні для диверсифікації місцевої економіки;
- розвиток постачання та новаторського використання відновлюваних джерел енергії;

– туризм і забезпечення можливостей сільського відпочинку [3].

Ці всі заходи сприяють створенню додаткових робочих місць на селі, але потрібна державна підтримка.

В безробітті не має позитивних наслідків, лише негативні, при чому – як соціальні, так і економічні. Як зазначив відомий американський економіст Джон Кеннет Гелбрейт, «Про користь безробіття найбільш впевнені ті, хто не знайомий з нею з особистого досвіду» [4]. Основні з них такі:

- не ефективно та не повне, або за не призначенням використання ресурсів робочої сили, яке автоматично звужує економічний розвиток усіх напрямків народного господарства через спад виробництва;
- змінення психологічного стану людини у зв'язку зі зниженням поваги до себе, що означає бездіяльність, яка може призвести до депресії, деградації особистості, виникнення різних захворювань;
- загострення соціальних конфліктів та соціальних революцій;
- зростання кримінальної ситуації;
- падіння народжуваності та життєвого рівня населення;
- недоотримання податкових надходжень до бюджету та соціальних фондів;
- відтік (еміграція) кваліфікованої робочої сили;

Все вище зазначене вимагає особливої уваги з боку суспільства і держави та є проблемою для економічного розвитку країни.

На сьогодні ринок праці знаходиться в дуже скрутному становищі, що, насамперед, пов'язано з тривалою економічною кризою. На наш погляд, основні методи регулювання рівня зайнятості населення з боку держави повинні бути наступними:

- стимулювання створення нових робочих місць шляхом сприяння розвитку підприємництва та створення нових підприємств;
- надання сприятливих умов для вкладення інвестицій іноземним інвесторам;
- регулювання ефективності зайнятості, координація різних напрямків діяльності в сфері зайнятості;
- більш досконале законодавче регулювання та контроль умов найму та звільнення працівників, у тому числі – молодих спеціалістів;

- організація професійно-технічної освіти шляхом створення центрів та спеціальних навчальних закладів;
- впровадження персональної відповідальності роботодавця за неналежні умови праці та звільнення працівників;
- забезпечення соціального захисту населення шляхом збільшення виплати матеріальної допомоги на час безробіття;
- безкоштовне перепідготовка та навчання новим професіям, які збільшать конкурентність безробітним на ринку праці;
- зниження податків для підприємств з часткою працюючих інвалідів.

З проблемою безробіття зустрічається кожна країна, і Україна не виняток. І вирішення цієї проблеми насамперед залежить від держави та ефективного державного регулювання.

Література:

1. Веб-сайт [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Безробіття>.
2. Звіт державної служби зайнятості України: [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=40136>
3. Повідомлення комісії до Європейського Парламенту та Ради «Зайнятість у сільській місцевості: вирішення проблеми браку робочих місць»//Брюсель-21.12.2006 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// old.minjust.gov.ua/file/32020](http://old.minjust.gov.ua/file/32020)
4. Веб-сайт [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://cityinfo.info/man/dzhon-kennet-gelbreith>

Бойко Б.,
аспірант,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»

**ЗАЛЕЖНІСТЬ МІЖ СТРУКТУРОЮ ТА ДІЄЮ В КОНТЕКСТІ
ТЕОРІЇ СТРУКТУРАЛІЗМУ**

Центральним поняттям структуралізму, природно, є «структура». Вона представляє сукупність відносин, які є інваріантними навіть за різних внутрішніх і зовнішніх перетвореннях. Будь-яка структура, яку в теорії структуралізму досить часто визначають як «модель», повинна відповідати трьом необхідним умовам. По-перше, цілісність – підпорядкування елементів цілому і незалежність останнього від кожного окремого елементу. По-друге, наявність процесу трансформацій – впорядкованого переходу однієї підструктури в іншу на основі визначених правил. По-третє, саморегуляція – наявність та внутрішнє функціонування однакових правил у межах однієї системи.

Таким чином, структура виступає не просто у вигляді стійкого «скелета» політичного простору, а в якості сукупності правил, дотримуючись яких можна утримувати та отримувати політичну владу. При цьому, виявлення єдиних структурних закономірностей у політичному просторі досягається не за рахунок відкидання відмінностей діючих суб'єктів, а у процесі аналізу динаміки і технологій перетворень та подальшої фіксації відмінностей.

У сучасних теоріях відбувається подолання суперечностей між структуралізмом та конструктивізмом.

«Агентність визначається як потенційна можливість діяти автономно, довільно (у сенсі волюнтаризму Парсонса) і креативно. При цьому чи не найбільше наголошується саме останній елемент (хоча перші два є обов'язково присутніми). Відповідно, агента визначено як такого, хто має агентність, якому притаманні її ознаки, хто «володіє» нею. Водночас під агентом може розумітися як індивід (індивідуальний суб'єкт дії, тобто індивід чи діяч), так і певний колективний суб'єкт дії (наприклад, соціальна група чи організація)» [2, с. 50].

Тобто, терміном «агент» позначається той, хто здатний (має потенційну можливість) діяти креативно, автономно і відносно незалежно від наявної політичної та соціальної структури або навіть й утриматись від діяльності.

Як слушно зазначає А. Д. Осипчук, «Концепт агента імпліцитно включає в себе принцип не-детермінованості індивіда структурою, на противагу,

наприклад, поняттю «актор», яке потребувало введення додатково принципу волонтарності дії. Специфіка розуміння агента і агентності дозволяє принаймні частково взаємозамінне використання цих термінів» [2, с. 51].

Отже, у процесі подолання дихотомії «структура – дія» відбувається перегляд характерних для класичного політичного знання інших дихотомій, як-от: індивідуалізм-колективізм, суб'єктивізм-об'єктивізм, структуралізм-конструктивізм.

Ряд дослідників цього напрямку проводить аналітичне розрізнення між структурою і агентністю, застосовуючи принцип аналітичного дуалізму. Якщо взяти до уваги, що структура і агентність «діють», а отже, «існують» на різних етапах процесу морфогенезу. Такий підхід принципово відрізняється від інших спроб синтезу, зокрема, теорій Е. Гідденса та П. Бурдьє, для яких засадничим є принцип дуальності. Е. Гідденс намагається не розрізняти агентність і структуру, зливаючи їх в одну сутність. П. Бурдьє йде іншим шляхом і, розрізняючи структуру та агентність (практики), як такі, аналітично та онтологічно (принцип дуалізму) впроваджує принципово нову сутність – габітус, яка має характеристики як структури, так і агентності, а отже, є виявом їх дуальності.

У теорії структурації Е. Гідденса також здійснено спробу подолання дихотомії структури та дії, об'єктивного та суб'єктивного, групи (колективізму) та індивіда (індивідуалізму). Зокрема, британський соціолог виокремлює три характеристики сучасного суспільства пізнього модерну (він не є прихильником терміну «постмодернізм»), які обумовлюють необхідність синтезу структури та дії у соціальній теорії. По-перше, швидкість та зростання динаміки всіх без виключення соціальних процесів. Зміна темпу життя потребує інших соціальних та політичних практик, трансформацій зразків поведінки індивідів. По-друге, глобалізація соціального та політичного простору, що обумовлює абсолютно інший масштаб процесу структурування політичного простору та наявність значної кількості агентів, які беруть участь у даному процесі. По-третє, змінюється внутрішня природа політичної структури, що обумовлено трансформаціями сучасних політичних інститутів. Активно

розвиваються нові соціальні форми, які раніше взагалі не існували: влада вже не асоціюється із насильством, комунікації, зокрема електронні, перетворюються на визначальний чинник структурування соціального простору [1].

Усе це утворює нові можливості для індивіда (агента), який отримує значні можливості для самостійного вільного вибору життєвої стратегії. У свою чергу, під впливом даних чинників відбувається посилення залежності між структурою та дією.

Література:

1. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс. – К. : Основи, 1999. – 726 с.
2. Осипчук А. Д. Синтез рівнів «структура» – «агент» у рефлексивній соціології П'єра Бурдьє / А. Д. Осипчук // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. – 2004. – Т. 32. – С. 48–55

Ростецька С.І.,
кандидат політичних наук,
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

СПАДКОЄМНІСТЬ СУСПІЛЬНОГО (РЕГІОНАЛЬНОГО) РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ І ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

Інтеграція і глобалізація є основними напрямками у світовому політичному процесі сучасності. У той же час, формування регіональної ідентичності є необхідною умовою збереження національної незалежності країн світу та потребою державного суверенітету. Це багато в чому є конструйованим проектом, необхідним в соціумі, що змінюється.

Як відомо, з однієї сторони – інтеграційні і глобалізаційні процеси нівелюють відмінності в соціальному і культурному плані, а з іншого боку – зростає прагнення локальних спільнот до збереження власного укладу життя, особливостей, властивих своєму власному регіону. Крім того, фіксується прагнення стимулювати інтерес до регіону як соціально-територіальної системи. Конструювання регіональної ідентичності може здійснюватися зацікавленими особами, представниками регіональної еліти, офіційними управлінськими структурами, а також альтернативними центрами впливу в регіоні.

Процес впливу на суспільну свідомість відбувається за допомогою засобів масової інформації, громадянських дій, а також через створення політичних і громадянських символів, що закріплюють певні коди.

Розглядаючи ідентичність як продукт соціальної і політичної активності, потрібно зазначити, що вплив на регіональну свідомість відбувається аналогічно впливу на свідомість громадян будь-якої держави або соціальної групи. Можливо вирізнити три складові ідентичності – наше минуле, його інтерпретація; уявне колективне «ми», наші принци, норми, цінності; «ми» і інші нації, держави. Тоді очевидним стає той факт, що характер ідентифікаційних процесів на всіх етапах, у першу чергу, вирізняється таким інструментом, як колективна пам'ять, яка акумулює в собі найбільш стійкі ментальні утворення в загальній свідомості. Колективна пам'ять на регіональному рівні може проявлятися не тільки в рефлексії історичних подій, а й спільне переживаннях загальних бід, важких випробувань, і в противагу негативному досвіду – позитивних спогадів, гордості за видатних земляків і т. д. Процес формування регіональної ідентичності безпосередньо пов'язаний зі створенням і розвитком громадянського суспільства. Розвиток солідарності, місцевого патріотизму відображається в поточних діях, створенні організацій щодо захисту культурної спадщини, природних ландшафтів та інших спільних цінностей. Наразі очевидний запит у регіонах на подібну консолідацію суспільства через те, що зворотний процес може створити безліч регіональних

проблем, вирішення яких неможливо без урахування особливостей того чи іншого регіону в усіх сферах життєдіяльності.

Таким чином, регіональна проблема – це системний прояв дисбалансу у функціонуванні (стані, розвитку) одного або декількох взаємозалежних потенціалів територій. До числа регіональних проблем можна віднести і поки ще рідкісні прояви «точок зростання», які потребують особливої уваги.

Регіональна і локальна ідентифікації служать одним з визначальних і стабілізуючих (хоча і важко виокремлюваних) чинників формування культурно-історичної і соціально-територіальної спільності. З точки зору Шарля Ріка, «фактор регіональної ідентичності є «націоналітарним» твердженням регіонального колективу, «голосом «регіональної групи» [1, с. 212]. Регіональну ідентичність, як видається, можна вважати варіантом етнічної або точніше субетнічної ідентичності. Значимість регіональної ідентичності має принаймні два політичних наслідки. По-перше, це ускладнює здійснення стратегії етнополітичної мобілізації суспільства. По-друге, це робить регіональні ідентичності значущим політичним ресурсом, що може, в свою чергу, поставити під загрозу єдність країни.

Збереження і стійкість регіональної ідентичності можливо пояснити за допомогою концепції «внутрішнього колоніалізму» М. Хечтера. Останній розуміє його як «існування, притаманне тій чи іншій культурі, ієрархії поділу праці, яка сприяє формуванню реактивних груп» [2, с. 185], тому «внутрішній колоніалізм» представляє собою форму експлуатації центром своєї периферії.

Зміни в організації простору (країни або регіону) мають наслідком зміну колективних уявлень про нього, що неминуче веде до порушення ідентичності, створення нових її варіантів, повернення до традиційних форм або навіть до «втрати» ідентичності [Див. детал.: 3]. Відповідно відродження старих і формування нових регіональних міфів та ідеологій відображає процес актуалізації регіональної самоідентифікації громадян в умовах кризи ідентичності і є захисною реакцією на досить несприятливі зміни навколишнього соціально-політичного середовища, з якими і довелося зіткнутися в нашій країні.

Відзначимо, що регіональні ідентичності не замінюють і не скасовують національні, вони в більшості випадків носять додатковий характер і є системою не жорстких, обов'язкових, а швидше нестабільних і гнучких зв'язків.

На певних етапах суспільного розвитку владні структури держави стають зацікавленими у виникненні регіональної ідентичності, яка, стаючи соціальною реальністю, дозволяє: досягти соціально-політичної цілісності регіонального співтовариства, вирішувати мобілізаційні завдання суспільства і держави, зберігати спадкоємність суспільного (регіонального) розвитку.

Аналізуючи проблему конструювання соціальної реальності в напрямі формування регіональної ідентичності, слід зазначити, що формувати ідентичність – значить створювати для неї соціальний і концептуальний простір.

У звичайних умовах вона проявляється у формуванні певної системи цінностей і норм поведінки жителів регіону поза зв'язком з етнічною приналежністю. В умовах ослаблення або кризи національної (загальногромадянської) ідентичності регіонально-етнічна ідентичність може скласти їй конкуренцію і, отримавши політичний відтінок, поставити під загрозу єдність країни.

Отже, в даний час з усією очевидністю можна стверджувати, що геополітичні чинники роблять все більший вплив на процеси, що відбуваються всередині тієї чи іншої країни, в тому числі і України. Відповідно, дані фактори впливають і на зміну регіональних відносин, а з розвитком процесів глобалізації цей вплив стає все більш значущим.

Література:

1. Рик Ш. Феномен ідентичности / Ш. Рик // Образование и социальное развитие региона. – 1996. – № 3–4. – С. 209–215.
2. Hechter M. Ethno-Regional Movements in the West / M. Hechter, M. Levi. – Oxford, N.Y., 1994. – 264 p.

3. Косов Ю. В. Политическая регионалистика / Ю. В. Косов, В. В. Фокина. – СПб.: Питер, 2012. – 192 с.

Кольцов В.М.

докторант,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ» В ЗАХІДНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Проблематика політичної опозиції привернула увагу багатьох вчених, які аналізували її з різних кутів зору, що стало підставою вироблення сучасною західною політичною наукою своєрідного та власного теоретико-методологічного модусу, з'ясування та генералізація якого не зовсім очевидна у вітчизняній політичній науці, а тому і потребує актуалізації, диверсифікації та комплексного розгляду.

Як правило, західні дослідники у теоретико-методологічному контексті приділяли увагу таким питанням, як: класичне та сучасне розуміння політичної опозиції; визначення меж політичної опозиції; виявлення та дослідження напрямів, акторів/гравців та / або типів відносин у площині наукового трактування політичної опозиції; диверсифікація вузького та широкого розуміння політичної опозиції, а також з'ясування їхнього нормативного та контекстуального значення, ролі, суб'єктів, об'єктів та локусу тощо.

Політична опозиція, яка в межах свого класичного дефініювання іноді прирівнюється до механізмів стримувань та противаг, до інституційних конфліктів чи до феномену партій меншості / меншин, не дуже легко піддається комплексній операціоналізації. Річ у тому, що в класичному розумінні поняття політичної опозиції використовується у відносному трактуванні, коли на увазі мають відношення "перебування у тій чи іншій формі незгоди з іншим органом

влади" [1]. Таке розуміння політичної опозиції похідне від зауважень Р. Даля, Г. Іонеску та І. Мадаріаги, адже: перший наголошує, що опозиція існує, коли сила "Б" протистоїть поведінці уряду "А" [2, с. 18], а другі зазначають, що політична опозиція є "логічним і морфологічним ... діалектичним противником влади" [3, с. 2].

На противагу, значна частина науковців апелює до дефініювання політичної опозиції у більш вузькому і навіть нормативному/інструментальному сенсі. Значною мірою це зумовлено тим, що при вивченні емпіричних кейсів політичної опозиції чи при вимозі і потребі її типологізації/класифікації навіть "класики" політичної теорії опозиції здебільше зосереджують свою увагу на одному конкретному виді політичної опозиції, а саме на парламентській опозиції. За схожою методологічною логікою Л. Шапіро означає політичну опозицію як "організовану політичну групу або групу, мета якої полягає у тому, щоб усунути уряд від влади та замінити його одним з власних варіантів" [4]. З такого визначення цілком очевидно, що політична опозиція в її класичному дефініюванні найчастіше обмежується однією конкретною політичною сферою – парламентом/легіслатурою, – або одним конкретним актором/гравцем – партією (або партіями), котра представляє (котрі представляють) меншість у легіслатурі. Причому, головною метою політичної опозиції в її класичному дефініюванні є отримання політичної/урядової влади. А це означає, що політична і парламентська опозиція в класичному підході є рівноцінними.

Противагу класичному дефініюванню політичної опозиції становить історичний та культурний контекст, вбудований у конкретні випадки дослідження політичних інститутів і процесів (наприклад, після завершення Другої світової війни, в процесі "холодної війни", напередодні "третьої хвилі" демократизації тощо). Саме він спричинив вироблення та інституціоналізацію нормативного акценту в обговоренні ролей та "функцій" політичної опозиції. Крім того, на відміну від еволюціоністського (або ж класичного) погляду, нормативний теоретико-методологічний підхід виявився більш вражаючим і далекоглядним, адже саме в його межах вперше почали обговорювати різні типи/форми політичної опозиції, тим самим розширивши її дефініцію теоретико-методологічно. Зокрема, саме в контексті нормативного підходу до дефініювання політичної опозиції було виокремлено такі її типи, як "нормальна опозиція". Схожим чином Дж. Сарторі аргументував якість та об'єктивність саме

нормативного/сучасного підходу до дефініювання політичної опозиції і, на свій манер, виділив такі її типи, як: "конституційна"/"реальна" (передбачає згоду з фундаментальними принципами організації суспільства і політичного режиму, внаслідок чого виступає "проти уряду, а не проти політичної системи" [5, с. 151], і функціонує "спокійно і конструктивно", виступаючи "проти", але не перешкоджаючи) та "антисистемна"/"девіантна" (ставить під сумнів легітимність політичного режиму в цілому (особливо в авторитарних режимах), діє "безвідповідально", оскільки не має жодних шансів бути репрезентованою при владі і тому практично не несе політичної відповідальності) або, іншими словами, "парламентська" та "непарламентська".

Все це сумарно означає, що згідно політологічної традиції класичне визначення та детермінування політичної опозиції традиційно є вузьким/одностороннім, а сучасне/нормативне визначення та детермінування – широким/багатостороннім. Перше визначення політичної опозиції часто йде в розріз з сучасною політичною теорією, особливою політичною компаративістикою. Натомість, друге визначення є менш проблемним, адже згідно нього поняття політичної опозиції є частиною політичної теорії, яка накладає свій безпосередній відбиток на сучасні дослідження політичної опозиції. Теоретико-методологічним наслідком розуміння політичної опозиції є те, що її суб'єкти мають конкретні функції та завдання, внаслідок чого науковці змушені інтегрувати всіх їх у категорію "політична опозиція". Таким чином відбувається якщо не звуження, то чітке оформлення сфери дослідження політичної опозиції, головний локус якого, особливо в демократичних країнах, зосереджений на парламентській опозиції, постановка питання про дослідження якої регламентована й обґрунтована передусім принципами неоінституціоналізму.

Література:

1. Norton P. Making Sense of Opposition / Philip Norton // *The Journal of Legislative Studies*. – 2008. – Vol. 14. – No. 1. – P. 236–250.
2. Dahl R. *Political Oppositions in Western Democracies* / Robert Alan Dah. – New Haven : Yale University Press, 1966. – 458 p.
3. Ionescu G. *Opposition : Past and Present of a Political Institution* / Ghița Ionescu, Isabel de Madariaga. – London : The New Thinker Library, 1968. – 213 p.
4. Schapiro L. Putting the lid on Leninism. Opposition and dissent in the communist one-party states / Leonard Schapiro // *Government and Opposition*. – 1967. – Vol. 2. – No. 2. – P. 181–203.

5. Sartori G. Opposition and Control Problems and Prospects / Giovanni Sartori // Government and Opposition. – 1966. – Vol. 1. – No. 1. – P. 149–154.

Садикова Є.О.,
викладач,
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса)

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ:
ЗАКОНОДАВЧА НЕВРЕГУЛЬОВАНІСТЬ ТА ВІДСУТНІСТЬ КРИТЕРІЇВ
ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

В сучасній Україні право самостійності громад гарантується Конституцією, але в умовах хронічної обмеженості ресурсів у нашому суспільстві досі існує невідповідність між спроможністю базового рівня місцевого самоврядування та покладеними на нього повноваженнями гарантованих державою.

Причина такого стану пояснюється тим, що політико-правовий механізм забезпечення самостійності територіальних громад в Україні поки що перебуває у стадії становлення та характеризується законодавчою неврегульованістю, відсутністю чітких критеріїв визначення правового статусу адміністративно-територіальних одиниць, недостатністю ресурсної бази наявних самоврядних територіальних громад, передусім сільських, недосконалістю територіального розподілу функцій центральної, регіональної та місцевої влади.

Проголошені Конституцією України принципи на практиці майже не реалізуються. На сьогодні в Законі України «Про місцеве самоврядування в

Україні», інших нормативно-правових актах, що стосуються діяльності органів місцевого самоврядування, не визначено шляхів досягнення та реальних механізмів забезпечення самостійності територіальних громад. Так, зокрема, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлює основні засади діяльності органів місцевого самоврядування, але водночас не визначає шляхів досягнення та забезпечення реальної самостійності територіальних громад.

Фундаментальні принципи самоврядності та самостійності територіальних громад, закладені Європейською хартією місцевого самоврядування, – це принципи правової, організаційної та фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Правова автономія означає, що органи місцевого самоврядування повинні мати власні, тільки їм притаманні повноваження. Відповідно до цього принципу, органи місцевого самоврядування мають бути вільними щодо визначення своєї власної структури, ефективно виконувати свої функції під власну відповідальність. Фінансова автономія означає, що зазначені органи мають право збирати та розподіляти їх власні фінансові ресурси самостійно. Цих ресурсів має бути достатньо для того, щоб якісно здійснювати свої функції та повноваження.

Отже, самоврядування мають здійснювати територіальні органи влади, а значить – громадяни, безпосередньо чи за посередництва міських, селищних і сільських рад та їх виконавчих органів, а також через районні чи обласні ради, що виражають спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ чи міст. Це має наслідком досить складну юридичну та адміністративну ситуацію стосовно як змісту й обсягу самоврядування, так і органів, що виконують рішення, при чому останні розрізняються за місцем відповідного органу влади у вертикальній адміністративній структурі держави. Що стосується змісту, то українське законодавство, на перший погляд, більш обмежувальне, ніж стаття 3 п. 1 Хартії, оскільки воно обмежує самостійне прийняття рішень та управління «питаннями місцевого значення», тоді як Хартія згадує про «суттєву частку суспільних справ» [1].

Крім того, основні принципи, визначені у ст. 4 Закону про місцеве самоврядування, включають «поєднання місцевих і державних інтересів». Також слід зауважити, що ст. 24 Закону про місцеве самоврядування передбачає, що «Правовий статус місцевого самоврядування в Україні визначається Конституцією України, цим та іншими законами, які не повинні суперечити положенням цього закону». Асоціації закликають до більшого узгодження українського законодавства з Хартією для реалізації принципу постійної участі місцевих органів влади у місцевих справах. Більшість експертів переконана, що законодавство частково відповідає Хартії в цьому питанні, і запрошують Уряд підсилити субсидіарність, зокрема, надавши повноваження загальної компетенції місцевим органам влади «при здійсненні самоврядування». Тут ми можемо бачити певну плутанину між рівнями повноважень і напрямком дій на місцях у напрямі національних інтересів.

Українська влада зобов'язалась підтримувати розвиток громадянського суспільства в Україні для адаптації українського законодавства до європейських стандартів [2], але, на жаль, законотворчі зобов'язання і рекомендації на практиці не застосовуються.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування // Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої та регіональної демократії в Україні. – К., 2002. – 12 с.
2. Указ Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні у 2013 р. N 342/2013 від 25 червня 2013 р. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19/print1452596765799243>

Трач А. С.,
кандидат політичних наук,

ПОСТРАДЯНСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТРАНЗИТОЛОГІЇ

Динамічні соціально-політичні зміни, що розгорнулися у 1970-х роках у низці країн Південної Європи та Латинської Америки, а наприкінці 1980-х – на посткомуністичному просторі, сприймалися як свідчення близької перемоги західної ліберальної демократії у світовому масштабі. Транзитологія як субдисципліна політичної науки (або одна з політичних наук) почала формуватися саме у цей період часу. Класична транзитологічна парадигма оперує єдиним можливим вектором – від «не демократії» до демократії. Проте суперечливі пострадянські трансформації поставили на порядок денний питання про достовірність цієї парадигми, звернули увагу науковців до нових, раніше невідомих типів недемократичних режимів, що часто постають результатом транзиту. Осягнення цих суперечливих феноменів, та відповідне оновлення наукового інструментарію транзитології, осучаснення її основних положень постає важливим завданням для науковців пострадянських країн.

В центрі уваги класичної транзитології перебували два переходи («транзити»): політичний (від авторитаризму до демократії) та економічний (від адміністративної до ринкової економіки). Логіка трансформації, як її розуміли транзитологи аж до середини 1990-х років, була завжди лінійною. Транзитологи вважали, що ринкові реформи та т.зв. «установчі вибори», що знаменують собою пакт еліт щодо припинення авторитарного правління, прирікають транзит на успіх, попри будь-які другорядні (як тоді вважалося) обставини.

В той же час, великою мірою під впливом суперечливих пострадянських трансформацій, що стали частиною вже «четвертої хвилі демократизації» наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, транзитологи почали приділяти увагу не лише інститутам, а й цінностям, себто таким факторам, як політична

культура та, ширше, суспільний менталітет. У цілому зрозуміло, що вони великою мірою обумовлюють одне, еволюціонують в одному векторі, хоча й не паралельно. Так, український політолог О. Долженков дійшов висновку, що суспільно-політичні інститути та цінності еволюціонують у напрямку демократизації різношвидкісно: найшвидше змінюється нормативна база, дещо відстає дизайн основних політичних інститутів, найбільшу опірність змінам демонструє політична культура та свідомість [1, с. 221]. Іншими словами, запровадити багатопартійність – справа кількох місяців (йдеться про розробку та прийняття відповідного закону про політичні партії); перейти до багатопартійної системи – справа одного-двох виборчих циклів (а це щонайменше кілька років); нарешті, легітимізація ролі партій в суспільній свідомості – це питання вже кількох виборчих циклів чи радше зміни покоління, тобто мова йтиме про проміжок часу не менше 15-20 років.

Відомий дослідник А. Пшеворський першим етапом транзиту вважає інституціоналізацію масового опозиційного руху, коли в процесі лібералізації до того безальтернативно авторитарного суспільства у ньому виникає певна кількість незалежних асоціацій та організацій, що мають свої інтереси та погляди, а інститути, що мали б ці погляди якимось чином агрегувати та відстоювати, ще відсутні. Подальша лібералізація, тобто стадія транзиту, що передуює власне демократизації, призводить до протиріччя, яке існувало в СРСР починаючи з 1985 року: інституції громадянського суспільства, що народжується та досить бурхливо розвивається, не мають змоги відстоювати свої інтереси за допомогою політичних інститутів – адже авторитарні політичні інститути для цього непридатні, а нові ще не створені [2, с. 180].

Альтернативного погляду на першочерговість трансформацій дотримуються Х. Лінц та Л. Степан, наполягаючи на приматі реформування інститутів щодо цінностей та політичної поведінки. Для успішного переходу до ліберальної демократії необхідні певні кроки з інституціональної трансформації режиму [3].

Низка авторів наголошує на важливості такої передумови консолідації демократії, як наявність сформованої держави та нації. Так, у розумінні Д. Растоу, нація – не етнічний, а політичний феномен, відповідно під національною єдністю він розуміє широку суспільну згоду серед громадян щодо їх дійсної стійкої приналежності саме до цієї політичної спільноти. Наявність нації, згідно теорії Д. Растоу, сама по собі породжує політичну боротьбу за право визначати її майбутнє, і відповідно «запускає» процес демократизації через довгу і безрезультатну політичну боротьбу. Підготовча фаза являє собою поляризацію (але аж ніяк не плюралізм) – наслідок довгого протистояння, у якому суперники займають протилежні позиції. Проте навіть у цьому випадку Д. Растоу наполягає на наявності фактору національної єдності, який, так само як і страх перед громадянською війною, і не дає розколотись поляризованому суспільству [4].

Однак, як показали події останніх років в Україні, питання про політичну зрілість сил, що уособлюють протилежні полюси, в реальній політиці залишається відкритим. Відсутність згоди, що переходить у відкриті збройні зіткнення, підриває державну спроможність та стає неподоланною перешкодою для демократизації. Держава, що неспроможна ефективно контролювати обіг зброї та допускає масові прояви нелегітимного насилля, характеризується слабкою державністю – а саме сильна державність є передумовою успішного демократичного транзиту. Демократія можлива лише там, де існує ефективна держава.

Безумовно, парадигма демократичного транзиту відіграла свою позитивну роль, проте очевидно, що реалії пострадянського простору не збігаються з положеннями цієї моделі. Абсолютна більшість пострадянських країн, яких вважали транзитними у межах «третьої хвилі демократизації», не просунулись значним чином у побудові демократії. Частина з них реконсолідувала авторитарні режими на новій основі, а більшість нині перебуває у невизначеній зоні між авторитаризмом та демократією, протягом тривалого часу не демонструючи жодного просування до неї. У той час як концепції зміни політичних режимів у своїй переважній більшості є саме

концепціями демократизації, дослідження переходів до недемократичних режимів перебуває на периферії інтересів політологів. Відповідно, корисним для дослідження режимів пострадянського простору є концепт делегативної демократії, а також поглиблена увага до ефективності та стабільності держави у транзитних суспільствах.

Література:

1. Долженков О. О. Україна – Білорусь: досвід політичної трансформації [текст] / Олег Долженков. – Одеса: «Астропринт», 2008. – 264 с.
2. Пшеворский А. Демократия и рынок: Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке [текст] / А. Пшеворський; пер. с англ., под ред. В. Бажанова. – М.: РОССПЭН, 1999. – 320 с.
3. Linz J. Problems of Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, South America and Post-Communist Europe [текст] / J. Linz. – Baltimore-London. – Johns Hopkins University Press, 1996. – 480 p.
4. Why «Democratic Breakthroughs» often fail to create democracies: Modes of Transition [Електронний ресурс]. URL: <http://www.sais-jhu.edu/academics/regional-studies/europe/conferences/countering-regression/pdf/lucan-way-background.pdf>.

Карагіоз Р.С.,

викладач,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського

**ЗАСТОСУВАННЯ ПАКТІВ ТА КРУГЛИХ СТОЛІВ У
ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОЇ ЗГОДИ: УГОРСЬКИЙ ДОСВІД**

Якщо одним із самих успішних процесів демократизації, що відбулися у світі в 80-х роках, вважається досвід Іспанії, то серед перехідних процесів початку 90-х років у Центральній і Східній Європі й у державах СНД найкращі результати у формуванні нової політичної системи показала Угорщина. Угорщина – одне з деяких посткомуністичних держав, де зміна системи здійснювалася не спонтанно, не твердими методами шокової терапії, а на основі досить послідовного й зваженого рішення завдань. Угорці до весни 1990 року готувалися довше й ретельніше інших країн Східної Європи: нова Угорщина дозріла в надрах старого режиму. Протягом майже 30-літнього періоду «кадаризма» Угорщина в порівнянні з іншими колишніми соціалістичними країнами, мабуть, найбільшою мірою просунулася вперед по шляху здійснення часткових, але в сукупності досить глибоких економічних реформ ринкового типу. Не без підстав вона завоювала репутацію держави з найбільш ліберальним політичним режимом серед колишніх соціалістичних східноєвропейських країн. Тому, процес демонтажу збережених партійно-державних структур і прихід до влади нових політичних сил носив тут скоріше еволюційний, ніж радикально-вибуховий характер, що було властиво переважній більшості інших країн цього регіону.

Угорський феномен полягає в тому, що фундамент, а багато в чому й концепцію економіки та політики поставторитарної держави створено урядом соціалістів рубежу 90-х років на чолі з М. Неметом. Тоді до вироблення конституції, законів про партії та вибори й стратегічні концепції залучили й експертів з т.зв. «альтернативних» партій. Закони готувалися не під яку-небудь партію, особистість або період, а під країну, цінності якої неминущі, і під громадян, заради блага яких і відбувалася суспільна трансформація.

На відміну від радянської «номенклатури» люди, що заклали фундамент демократії в Угорщині, були не тільки членами правлячої партії, але й фахівцями, професіоналами, а тому не ставилися трагічно до втрати влади,

знаючи, що зможуть знову гідно знайти себе у викладацькій, банківській, підприємницькій діяльності.

На рубежі 90-х років угорська номенклатура відмовилася змінити ідеологію. Угорським соціалістам вдалося підтвердити свою приналежність до Європи самою філософією переходу – не допустити кровопролиття. Уряд дотримувалося європейської концепції уряду для народу, а не народу для уряду, чим довів свою демократичну зрілість. Саме такий фундамент дістався національно-християнському кабінету Й. Анталла, позбавивши його від необхідності негайних радикальних кроків.

Ще однією передумовою «мирної» зміни влади в Угорщині стала успадкована із часів Кадара наука компромісів. В 1961 році під гаслом «Хто не проти нас – той з нами» він зміг повернути суспільство, розколоте після осені 1956 року. Завдяки мистецтву компромісу Кадару вдалося в соціально-економічному плані використати всі резерви соціалістичної системи, щоб вивести Угорщину на найбільш сприятливі позиції в соціалістичній співдружності, не давити на тих, хто міг би знову перейти у відкриту опозицію, і не руйнувати все. В Угорщині після 1956 року не було репресій, їй не пред'являли претензій у галузі прав людини. Було досягнуто історичного компромісу із самими видними угорськими інтелігентами, письменниками, діячами культури, які в 1956 році встали в опозицію до влади.

В останні десятиліття в Угорщині змінювалися соціальні орієнтації: від принципу фактичної рівності (сприятливого в першу чергу нижчим верствам) до принципу мерітократичної рівності (який веде до підвищення добробуту середніх верств). Наприкінці 80-х років різко позначився класичний принцип буржуазно-ліберальної рівності, а саме принцип рівності шансів. Точно з таким же суспільним ефектом змінювалися престиж, цінність того або іншого виду трудової діяльності. В 60-ті роки на вершині піраміди стояла фізична праця на промислових підприємствах; в 70-ті роки зразком стала праця скромних і старанних дрібнобуржуазних родин, які займаються будівництвом свого будинку, роботою у своєму городі, збільшенням свого майна; наприкінці 80-х років – підприємництво.

Таким чином, загальне неприйняття насильства та прагнення будь-що-будь уникнути авторитаризму (з будь-яким знаком) сприяло формуванню в угорській еліті і суспільстві негативного консенсусу відносно цих явищ. Основою же позитивної згоди стала парламентська форма правління, в якій політики побачили необхідний компроміс, можливість коректування курсу з урахуванням думок і звичок різних верств населення.

З перших же вільних виборів на багатопартійній основі, що відбулися в 1990 році, в Угорщині затвердився коаліційний принцип влади, чому значною мірою сприяла консенсусна модель і її головна складова – пропорційне голосування. Вдало обрана система голосування дала можливість представництва й партіям лівого спектра. Це закріпило тенденцію до демократії й консенсусу, дозволило остаточно відсунути небезпеку протистояння правого і лівого таборам й розколу політичного простору на ворогуючі субкультури.

Таким чином, у політичних відносинах Угорщини окреслилися контури консенсусної моделі влади на базі широких коаліцій центристських партій ліво-правого напрямку. Саме гнучкість тактики угорської політичної еліти сприяла успішному досягненню внутрішньоелітного консенсусу.

Президентом був вибраний А. Генц на основі політичної угоди, яку найсильніша урядова партія ВДФ уклала з найбільшою опозиційною партією ССД і забезпечила новому уряду умови для впевненого правління. Суть його в тому, що ВДФ на виборах президента країни підтримає кандидата від ССД А. Генца, а вільні демократи, в свою чергу, на основі узгодження принципових питань зобов'язалися підтримувати ВДФ у парламенті при рішеннях, пов'язаних зі зміною суспільно-економічної системи й відповідних виправлень до конституції, які вимагають при голосуванні більшості в 2/3 депутатів. Але, цей пакт практично усуває широкі верстви народу від дійсної участі в прийнятті рішень:

Угорський демократичний форум наприкінці травня 1990 року запропонував угорцям програму посиленого єднання нації, соціального ринкового господарства й відновлення традиційної центральноєвропейської орієнтації в зовнішній політиці. У своїй програмі національного відродження

нова влада врахувала національні традиції, і досвід останніх десятиліть. Виборцям не тільки імponував традиціоналізм правлячої партії, що був гарантією передбачуваності й стабільності, але й те, що перехід до нового суспільства був задуманий здійснити неспішно плавно й гнучко. Нова влада не ставила метою радикально заперечувати геть усе в минулому.

Незважаючи на всі надії, що в Угорщині збереглися ще дух підприємництва та парламентський менталітет досоціалістичної епохи, які обіцяли легкий перехід суспільства до нових ціннісних орієнтацій, виявилось, що люди болісно сприйняли втрату соціальної захищеності й поглиблення розриву між бідністю й багатством. Навіть плавний перехід до нових соціально-економічних орієнтирів, здійснюваний в Угорщині, привів до того, що чи ледве не кожний п'ятий житель країни пережив невроз або серцеве захворювання.

Як і в будь-якому суспільстві, що трансформується, в Угорщині гостро встало питання про створення правових основ парламентської демократії й принциповій зміні діючої конституції. Принципові зміни такого роду були підготовлені й здійснені в ході переговорів провідних партій і суспільних рухів Угорщини за «круглим столом». Те ж саме в значній мірі відноситься до законодавчої діяльності державних зборів країни ще до перших багатопартійних виборів, до формування правової та інституціональної бази ринкової економіки.

Однак Угорщина зазнала невдачі в спробі прийняти нову конституцію на основі процедури консенсусу. Улітку 1994 року майбутні партнери по коаліції – Угорська соціалістична партія і Союз вільних демократів – прийшли до угоди про те, що у відповідності зі своїми програмами й обіцянками, закладеними в тимчасовій Конституції 1989-1990 рр., вони будуть разом працювати над тим, щоб прийняти нову конституцію до кінця 1995 року. Контролюючи більше 2/3 місць у парламенті, коаліція могла б прийняти нову конституцію навіть без підтримки опозиції. Але, знаючи, які побоювання викликає в інших партій така перевага, партнери по коаліції домовилися створити Комісію з розробки конституції, в якій представництво опозиції було б набагато значнішим, ніж дозволяла її частка місць у парламенті.

І лише у 1996 році був представлений звіт детально розроблених базових положень нового Основного закону Угорщини. Багато лідерів соціалістів прагнули принизити значення цієї події, наполягаючи на тому, що в кожному разі ніколи не було реальної необхідності в створенні нової конституції. Таким чином, угорський досвід досягнення політичного консенсусу також являє собою безумовний інтерес. На відміну від Іспанії, де конфлікт влади й опозиції придбав відкритий і вкрай гострий характер, в Угорщині процес трансформації номенклатурного соціалізму в демократію був пом'якшений завдяки активній ротації еліти, яка існувала раніше. Сама ж партійно-політична еліта виявили високу готовність до компромісів, до створення нетрадиційних політичних коаліцій, а, отже, парламентської більшості й коаліційного урядів. Цей альянс істотно пом'якшив ідеологічний розкол, що існував в угорському суспільстві, і сприяв проведенню прагматичної і зваженої політики. Разом з тим, на відміну від Іспанії, вироблення угорської Конституції вимагало більше складних зусиль угорської еліти.

Швець С. Л.,
аспірант,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ІНТЕГРАЦІЯ МІГРАНТІВ У ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КРАЇНИ

В умовах загостреної глобальної конкуренції, транснаціоналізації політичного й економічного просторів політичний характер сучасних міграційних процесів посилюється всезростаючою глобалізацією, що сприяє появі нових форм міграції, впливає на характер і зміст політичних процесів кожної сучасної держави. У зв'язку з цим постає питання інтеграції мігрантів у суспільство, а також їх взаємодія з державою та громадянським суспільством. Якісна інтеграція мігрантів в суспільство є індикатором успішної міграційної політики, але також вагомий внесок має єдність поглядів між державою і громадянським суспільством. Ефективна взаємодія держави і громадянського суспільства є однією з важливих передумов розвитку демократії. Успішність цієї взаємодії зумовлюється постійним діалогом, удосконаленням практики взаємовідносин, активною участю громадян у державних справах, що відображується на якості інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство.

В світі останніх подій, які пов'язані з питанням міграційних процесів, проблема інтеграції мігрантів знаходиться у дискурсі політичних, економічних, соціальних, психологічних досліджень. У дослідженнях П. Бендель, І. Бусигіної, Ю. Кім, П. Кузнєцова, М. Миронюк, С. Татунц, І. Цапенко та ін. висвітлюються проблеми моделей адаптації мігрантів. Дослідженням сучасної міграційної політики (квотування, преференції, ізоляціонізм щодо мігрантів тощо) присвячені роботи Е. Барбашиної, Г. Вітковської, Т. Фасіт, В. Чапек та ін. Серед вітчизняних дослідників явища міграції та міграційної поведінки у теоретичному і емпіричному вимірі вивчають В. Євтух, А. Єрмолаєв, Т. Драгунова, В. Кіпень, Е. Лібанова, О. Малиновська, І. Марченко, Ю. Пахомов та ін.

Інтеграція – це невід'ємна складова сучасних міграційних процесів, що має включати в себе приживання або адаптацію, соціальну адаптацію та політичну інтеграцію в сучасне суспільство.

Відомий дослідник Л. Л. Рибаківський відрізняє поняття «приживання» та «адаптація», наголошуючи на тому, що приживання — це об'єктивний соціальний процес зміни сформованого способу життя за допомогою вдосконалення нового соціально-політичного середовища через соціальну

діяльність та вдосконалення комплексу заходів з реалізації міграційної політики; на відміну від цього адаптація — процес пристосування людини до нових для нього умов життя. Причому активність в цьому випадку цілком перебуває на боці суб'єкта [3, с. 174].

Проблеми інтеграції мігрантів є актуальними для дослідження наслідків міграційних процесів в політологічному вимірі. В цьому дискурсі мігранти самі стають політичними суб'єктами, намагаються реалізувати свої права, проявляють себе в політичній діяльності.

Серед існуючих стратегій інтеграції мігрантів у суспільство приймає виділяють три типи: асиміляція, ізоляціонізм (сегрегація) і мультикультуралізм, який знайшов підтримку з боку європейських політичних лідерів, але був прийнятий неспроможним до існування у сучасних реаліях та з важкою реалізацією у практичній діяльності [1, с.47]. Мультикультуралізм частково ґрунтується на неоліберальному підході, який в свою чергу не припускає серйозної негативної дії мігрантів на політичну культуру громадянського суспільства приймаючої країни з огляду на те, що права будь-якої людини мають бути однаково захищені і дотримувані в будь-якому суспільстві та будь-якій державі [4, с. 61].

На противагу неоліберальній концепції виступають неореалісти. Однією з концепцій неореалістів є твердження про те, що будь-яка цивілізація та культура є самодостатньою. Вони можуть взаємодіяти одна з одною, але в не можуть переплітатися та діяти разом. Саме тому мігранти, які опиняються в іншому середовищі представляють собою феномен «розколотої країни» внаслідок несумісності з населенням приймаючої країни. Це виражається не лише на культурному рівні, а й на політичному внаслідок входження мігрантів до громадянського суспільства та різні погляди на перебіг політичних процесів [5, с. 54]. Альтернативним варіантом адаптації мігрантів є анклавізація, тобто вибудовування всередині нового, але чужого соціально-культурного середовища - власного, більш звичного і психологічно комфортного для мігрантів. Одна з ключових проблем адаптації мігрантів полягає в тому, щоб

уникнути (або хоча б мінімізувати) можливість утворення мігрантських анклавів, з усіма породженими ними політичними ризиками [2, с. 110-111].

В політичному вимірі процес інтеграції відбувається в декількох вимірах. По-перше, існує політичне поле «мігранти – держава», де передбачається удосконалення практичного впровадження позицій міграційної політики, а також відбувається процес інтеграції в суспільство за допомогою законів, підзаконних актів, що регулюють права та обов'язки іммігрантів та апатридів. Також влада надає можливість соціальної адаптації для мігрантів за рахунок держави через матеріальну допомогу, безкоштовні курси та навчання, трудоустрій, надання тимчасового житла тощо. Мігрантами другого покоління, тобто тими, які вже отримали громадянство, можуть утворюватися політичні партії. Такі політичні сили зазвичай не входять до більшості, але об'єднують навколо себе певні емігрантські кола, що в майбутньому може призвести до негативних політичних наслідків, одним з яких є анклавізація. Для попередження цього явища політичні партії або громадські організації можуть утворюватися владою та керуватися зверху. В інших випадках політичні партії, утворені мігрантами, громадські організації та самі іммігрантські спільноти або їх окремі представники мають змогу до лобіювання інтересів у владних колах. Але занепокоєння щодо формування в майбутньому у Європі іммігрантських лобі - за зразком етнічних лобі, що діють у США, - навряд чи виправдані. Справа полягає в слабкому ступеню консолідованості міграційних спільнот через конкуренцію міграційних організацій одна з одною.

Окрім створення політичних партій, мігранти другого порядку можуть приймати участь у виборах, що також впливає на політичну ситуацію в країні в цілому. Якщо розглядати мігрантів як самостійний електоральний кластер, інші партійно-політичні симпатії, ніж у громадян країни - реципієнту. Зокрема, більшою популярністю користуються соціал-демократи, а консерватори, навпаки, значно меншою.

Інший політичний вимір – це вимір «мігранти – громадянське суспільство», що потребує міждисциплінарного підходу у дослідженні. У відношеннях між мігрантами та суспільством може виникнути особлива форма

політичного конфлікту, а саме – міграційний конфлікт, який може мати латентну або відкриту форму. В будь-яких випадках міграційний конфлікт потребує управління та врегулювання з боку держави.

Важливим аспектом інтеграції мігрантів є ступень взаємодії держави і громадянського суспільства. Позиція суспільства щодо міграційної політики найяскравіше проявляється під час виборів. Наприклад, на місцевих виборах в Німеччині, Християнсько-демократичний союз отримав серйозну поразку. Як відзначають експерти, програш пояснюється недовірою виборців до міграційної політики Ангели Меркель. Інша ситуація склалася під час референдуму в Угорщині, на який з'явилося менше 50% виборців, але абсолютна більшість з них проголосувала проти квот ЄС на мігрантів. Цей референдум дозволив прем'єр – міністру Угорщини заручитися підтримкою населення у вирішенні міграційних питань.

Отже, інтеграція мігрантів у політичне життя країни є невід'ємною складовою міграційних процесів сучасності та відбувається одразу у декількох площинах. Політична інтеграція дозволяє мігрантам ставати суб'єктами політичного життя, і на пряму впливати на прийняття рішень через політичні партії, громадські організації тощо. Роль держави залишається дуже високою у цьому питанні, але якість інтегративних процесів залежать від співпраці її з громадянським суспільством, яке в свою чергу є саме тим середовищем до якого інкорпорується мігранти. Таке середовище є конфліктогенним і основне завдання держави – навчитися управляти таким конфліктом, через неможливість уникнення його на практиці. Приклади існуючих моделей міграційної політики це підтверджують (політика мультикультуралізму, яка була покликана на мирне співіснування таких спільнот зазнала поразки). Тому зараз актуальною є задача вироблення нового варіанту політики інтеграції міграційних спільнот, в якому б зберігалися і розвивалися принципи толерантності, робився б акцент на соціальній інтеграції та мовно-культурної адаптації мігрантів, а також враховувалася політична складова цього питання.

Література

1. Жванія Т. В. Сучасна вимушена міграція: соціально-політичні аспекти / Т. В. Жванія // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2015. – Вип. 2 (2). – С. 46–56.
2. Малахов В. С. Интеграция мигрантов: Концепции и практики / Владимир Малахов. – М.: Фонд «Либеральная Миссия», 2015. – 272 с.
3. Демографический понятийный словарь / Л. Л. Рыбаковский / [Под ред. Л. Л. Рыбаковского]. – М.: Центр социального прогнозирования, 2003. – С. 173–176.
4. Сунгуров А. Ю. Миграционная политика: сравнительный анализ зарубежного опыта / А. Ю. Сунгуров / [Отв. ред.: М. Б. Горный, А. Ю. Сунгуров]. – СПб.: НОРМА, 2011. – С. 59–75.
5. Чесноков А. С. Теоретико-методологические подходы к анализу влияния миграции на политические процессы / А. С. Чесноков. – Социум и власть. – 2009. – № 1. – С. 50–54
6. Юськів Б. М. Міжнародна трудова міграція і державна міграційна політика / Б. М. Юськів // Регіональна економіка. – 2010. – № 2. – С. 134–140

Сандул В. А.,
аспірант,
Навчально-науковий інститут
інформаційних та соціальних технологій
ОНУ імені І. І. Мечникова

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТРУКТУРУВАННЯ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Ще у процесі переходу від традиційного до модерного суспільства основним простором трансформацій стала політична діяльність. Зокрема, у політичній діяльності, за аналогією з науковим дискурсом, стали домінувати «технології», «механізми», пошук причинно-наслідкових зв'язків, ін. У процесі розгортання процесу модернізації, раціоналізації (термін М. Вебера) та механізації (термін В. Зомбарта), під впливом домінуючої природознавчої

картини світу, у політичній діяльності та оцінці політики було зроблено наголос на тому, що існують певні об'єктивні засади структурування політичного простору. Відповідно, завданням політичної науки було визначено пошук та відкриття цих об'єктивних принципів та законів структурування політичного простору та впровадження їх у професійній політичній діяльності, а також розуміння «політичної необхідності» та «політичної логіки».

Повною мірою це стосувалось уявлень про радянський політичний простір, який постав як наслідок планування та домінування соціалістичної ідеології у політичній діяльності. Зокрема, мова йшла про те, що процес структурування радянського політичного простору зумовлений об'єктивно та відбувається під впливом законів необхідності (політичного та економічного детермінізму, законів класової боротьби), відкритих К. Марксом та Ф. Енгельсом. Остання сприймалась в якості всезагальних та об'єктивних зв'язків та взаємозалежності політичних процесів та явищ, які діють на усіх рівнях реальності, у живій та неживій природі. Наприклад, у фізичній реальності це сила тяжіння та сила тертя. Тобто, структурування радянського політичного простору відбувалось під впливом відповідних ідеологічних уявлень; це був справжній політичний проект, який визначав життя декількох поколінь, що продовжує впливати і на сучасний політичний процес.

Детермінізм у структуруванні радянського та пострадянського простору проявляється у двох виявах: потребі (яка не зводиться лише до примусовості, а включає і вибірковість у політичній діяльності) та неминучості (тільки примусова форма, яка зустрічається у живій та неживій природі). І якщо у структуруванні радянського простору домінувала неминучість, то основним трендом у структуруванні пострадянського простору є вибірковість. При цьому, навіть у процесі структурування радянського простору визнавалось, що неминучість має не лише об'єктивні, а й суб'єктивні складові: інтереси, цінності, відчуття, воля індивідів та соціальних груп. Ці уявлення обумовили основні характеристики структурування радянського простору.

Водночас, можна виокремити певні закономірності (детермінанти) пострадянського політичного простору, які визначальним чином впливають на

його структурування: економічні детермінанти (власність, капітал, ін.), географічне розташування (що є основою геополітичних візій та визначення ролі та місця країни у системі міжнародних відносин), соціальна структура суспільства (основні страти, класи, етнонаціональні групи, ін.).

Змістовно структурування політичного простору складається з адекватних вимогам часу (а також цінностям, цілям, потребам та інтересам соціальних груп) дій окремих політиків, політичних та державних інституцій, тих засобів, технологій та механізмів, які вони використовують, та результатів, яких досягають.

Роль професійної політичної діяльності у процесі структурування пострадянського простору полягає у виявленні, агрегації та презентації соціальних інтересів у полі політики, їх захисті політичними засобами в умовах конфлікту політичних діячів, інститутів та організацій.

На усіх історичних етапах формування радянського політичного простору процес його структурування характеризувався складністю та суперечливістю, які обумовлені складністю та суперечливістю політичної діяльності, багатоманіттям цінностей та потреб соціальних груп та окремих індивідів, їх інтересів та внутрішньої структури суспільства.

У цілому, до чинників структурування політичного простору належать: політична активність громадян та соціальних груп, тобто політична діяльність тих, хто стає політиком час від часу (як писав М. Вебер, «політики за випадком»), політична культура, політичні ідеології, політичні парадигми (пануючі теоретичні підходи до осмислення політики), система політичних та правових норм [1].

В умовах бурхливого технологічного розвитку перших десятиліть ХХІ століття структурування пострадянського простору відбувається під впливом аудіовізуальних мас-медіа (соціальних мереж, мобільного зв'язку, інтерактивних ЗМІ) та політичної рекламістики (політичної реклами та PR, іміджевих технологій). Це відкриває нові можливості щодо комунікативної дії влади та громадян, але й утворює небезпеки щодо перетворення політичної діяльності на маніпуляції громадською думкою.

Структурування пострадянського політичного простору має дві складові – зовнішньо- та внутрішньополітичну.

Таким чином, структурування політичного простору на сучасному етапі історичного розвитку представляє собою специфічний процес вирішення основних соціальних конфліктів шляхом цілеспрямованої саморегуляції суспільства за допомогою механізмів, засобів та технологій політичної діяльності. У процесі структурування пострадянського простору політична діяльність носить прагматичний характер, виходить з конкретної політичної ситуації, реалізується на рівні повсякденного та наукового знання. Саме тому політична діяльність у цілому в процесі структурування пострадянського простору носить переважно тактичний характер, а от у професійній політичній діяльності поєднуються стратегія і тактика.

У процесі професійної політичної діяльності виникає ще одна детермінанта структурування політичного простору. Мова йде про те, що кожна політична дія обумовлює наступну: кожний крок політичного діяча відкриває одні альтернативи та закриває можливості для інших. Отже, структурування пострадянського простору відбувається не тільки під впливом трансцендентної системи цінностей (моралі чи релігії), воно обумовлене політичною діяльністю, яка сама стає детермінантою та цінністю. Основою для професійної діяльності стають ідеологія (лібералізм, соціалізм, консерватизм, комунітаризм, ін.), політична наука (яка пропонує ідеальні «матриці» аналізу політики та політичні технології), повсякденне знання.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.

Chubina A. S.,

student,

Educational and Research Institute of Economics and Law

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University

DECENTRALIZATION IN UKRAINE AND FIRE SERVICE: EXPERIENCE OF GERMANY

At the end of January, 2017 the Government of Ukraine approved the Strategy for Reforming the State Emergency Service of Ukraine. The goal is to increase the level of protection of population and territories from emergencies in peacetime and in a special period. Document envisages the determination of the required number of fire and rescue departments (fire stations) of local and volunteer fire service in the united local communities, their number, home stations considering time of arrival to the place of the incident call (10 minutes in the city and 20 minutes in rural areas). It is important that the Strategy considered the tasks of the local government reform – improvement of the quality and approximation of services to people. Capable communities, communities, who used their legal right of voluntary association and received commissions from the state and resources for their implementation, - got real opportunities to solve the local issues independently, including the issue of fire safety.

Of course, reforming the system, it is impossible not to take into account the experience of advanced European countries, including Germany.

For example, 15 years ago in Stauffenberg (the city is 42 years, the population is 8,500) there has been three fire stations, each of which needed reconstruction and renewal, that required considerable resources. In this regard, territorial community decided not to repair old buildings, but to combine 3 fire stations in one, reducing the cost of its maintenance and receiving assistance from the Land (administrative unit in

Germany), build a new downtown specialized building for the unified fire station. But for assistance from the Land, the effectiveness of such a decision had to be proved, that is to prove that these measures will reduce the cost of the fire station, and allocate a considerable amount of co-financing from the local budget (50%).

In order to find the necessary funds, it was decided to sell the premises, which housed the fire station, and to spent the money on the construction of a new building in the city center.

The idea of the community was supported by the Land, co-financing for new construction was allocated and new building was built. Special vehicles and proper equipment for firefighting were transferred from three stations to the united one.

Services provided to the population in case of emergencies, are provided by volunteer fire brigades, formed in communities whose population does not exceed 100 thousand people. Fundamental «philosophy» manifestation of such consciousness is to provide mutual assistance to those in urgent need, because everybody once might need it.

With volunteers of such stations periodically special professional trainings are held. Moreover, such trainings are conducted for children starting from 6 years.

After inclusion to the voluntary fire brigades and passing the relevant training, volunteers are given special devices (ie.. Pagers), which accepts alarm in case of emergency. After the receipt of the signal, volunteers should arrive within 4 minutes to the place of deployment (Firefighting unit is located in the city center), and only 10 minutes after the first call fire truck has to arrive to the scene.

The composition of such fire brigades necessarily includes municipality workers. As for the other employees working in private companies, the mayor negotiates with the company for compensation of funds from the local budget for workers who stay on the call, but companies usually refuse to do so.

In addition, small municipalities with no specialized professional fire departments, and only voluntary fire brigades, each with its own specialization and, if necessary, they can call for help of other municipalities in which there are no corresponding specialization (for example, one part specializing in flood protection, the other - on chemical-protection, etc.).

According to the mayor, most money is spent on maintenance of specialized vehicles, about 160 thousand per year.

As known, the Federal Republic of Germany (hereinafter - Germany) includes 16 Lands and 3 cities. All federal states of Germany are able to accept and install inside, the so-called, local laws. But the adoption of strategic issues and laws is left on the federal government of Germany. All federal states have the so-called «national responsibility». But also Germany includes three free states - Bavaria, Saxony and Thuringia.

A few more examples, including: joint workshop for maintenance of respiratory masks for 25 communities in the area Vättern; experience and insurance of the efficient operation of the equipment, its purchase and operation (Bad-Nauheim).

Through the conclusion of the agreement on cooperation of local communities, 25 communities, combining their funds ensured the smooth functioning of the joint service workshop for respiratory masks. As the equipment for the implementation of such services is quite expensive, each community separately is unable to hold such a workshop. In addition, work on maintenance of respiratory masks has to be done by qualified specialists.

By combining their efforts, communities had the opportunity to save money on purchasing respiratory masks (as manufacturers make considerable discounts for wholesale purchases) and their maintenance, which is conducted quarterly.

At the indicated fire station are created special training centers, with conditions close to emergencies, where the appropriate training is held and a special class for the lessons with children is equipped.

Gelnhausen has got an interesting experience of central dispatching office. The mentioned center services the area with a population over 400 thousand people so the center specializes in all kinds of assistance.

All the components of prevention of dangerous situations in Main-Kintsh are combined within a single Center: up to 40 multipurpose vehicles, 5 ambulances, 147 fire brigades, 5 local associations for technical assistance, 3 rescue stations on the water, pre-service assistance, rescue service on the water, local doctors, rescue dogs

service, numerous departments of the Red Cross, Maltese service, the Union of Workers-Samaritans, the Order of St. Johann, rescue divers, the pastors in the accidents.

The Center of the prevention of dangerous situations provides central dispatching services, emergency services, labor safety, training and professional development, fire protection service, life safety, fire prevention, inspection of fire prevention.

The mentioned dispatching service accepts calls when medical and social assistance is needed and in the case of emergency.

Nowadays it is important to consider the best European practices for successful implementation of the decentralization reform in Ukraine.

Literature

1. Decentralization of Fire Service: the MIA presented a reform of the SES of Ukraine. - Access to the source: <http://future.cn.ua/decentralizaciya-pozhezhno%D1%97-sluzhbi-u-mvs-prezentuvali-reformu-dsns/>.
2. The Agenda of the Joint Community – Ensuring of Fire Protection (Experience of Germany). – Access to the source: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/4372>.
3. Decentralization of Fire Service - Presentation of the Reform. - Access to the source: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3511>.
4. Authorities' Decentralization Reform. Official site. – Access to the source: <http://decentralization.gov.ua/>.

Лукашенко Л. В.,
курсант,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України

ПОЛІТИЧНА СОЦІОЛОГІЯ М. ДРАГОМАНОВА

Хоча в творчій спадщині вченого немає праць, які були б присвячені виключно соціологічній проблематиці і в яких би спеціально досліджувалися методи соціологічного пізнання, все ж за його підходом до розуміння та інтерпретації соціальних явищ, за тими принципами, котрі використовуються ним при аналізі суспільного життя, за тими питаннями, що вивчаються ним, саме М. Драгоманов є одним з перших представників соціологічної думки в Україні.

Основна проблематика, яка цікавила М. Драгоманова як соціального дослідника, охоплювала проблеми державного устрою (федералізм і централізм) влади, прав і свободи індивіда, етнічних спільнот, внутрішньої і зовнішньої політики держав, тобто все те, що нині є предметом політичної соціології. Соціологію Драгоманов розуміє як універсальну синтетичну науку, яка у відповідності зі своїм об'єктом (суспільством в цілому) та методологією і узагальнює всі галузі суспільствознавства, і використовує їх надбання. Слід чітко пам'ятати, що в своїх світоглядно-методологічних засадах Драгоманов позитивіст. Його основною методологічною установкою є бажання віднайти такі ж об'єктивно точні методи пояснення історичних явищ, які вже вироблені й застосовуються природничими науками (позитивними науками). В цьому плані пошуки Драгоманова співзвучні концепціям основоположників західноєвропейської соціології, насамперед О. Конта, Г. Спенсера. Водночас варто підкреслити і те, що український соціолог сприймає їх підходи і особливо висновки не беззастережно, а критично. Зокрема, він вважав безпідставною, надуманою органістично-еволюційну концепцію Г. Спенсера, основна вада якої полягає у відірваності соціальної еволюції від конкретних соціально-історичних умов, в ототожненні суспільства з живим організмом (це гіпертрофована аналогія, за думкою Драгоманова). Для соціологічних поглядів Драгоманова характерним є багатофакторний підхід до вивчення суспільних явищ. За його думкою, на суспільний поступ впливають економічні, політичні, духовні

явища, які в певному поєднанні і спрямовують соціальну еволюцію. Тому для правильного розуміння соціальних процесів необхідно досліджувати вплив всіх чинників, які спричиняють ці процеси. Такий підхід контрастував з поширеною у ті часи тенденцією до зведення різноманітних суспільних явищ до дії якогось одного начала, до пошуків якогось абсолютно-визначального фактора соціального життя.

Точні узагальнення в соціології можливі, за М. Драгомановим, при застосуванні методу «логічної семантики», тобто при аналітичному групуванні суспільних явищ, їх класифікації і типологізації на основі чітко визначених принципів. З цього погляду суспільство виступає як складна багаторівнева система, котра включає три основні підсистеми:

- 1) матеріал, з якою складаються суспільства (індивіди, народи);
- 2) суспільства, класи, держави, міждержавні об'єднання);
- 3) продукти суспільної діяльності (матеріальні, духовні, культурні).

Важливим положенням концепції Драгоманова є твердження, що правильно зрозуміти суть цих суспільних рівнів можна лише за умови, коли враховуються конкретні історичні обставини їх функціонування. Така структуризація суспільства відкриває широкі можливості для застосування порівняльного методу при аналізі соціальних явищ. Драгоманов використовує його як в діахронічному, так і синхронічному аспектах, поєднуючи з принципом конкретно-історичного підходу до соціальних явищ.

Центральне місце в соціологічній концепції М. Драгоманова належить комплексним питанням:

- 1) розумінню та трактуванню суспільної еволюції і суспільного прогресу,
- 2) політичному (державному) устрої суспільства.

Домінування цієї проблематики над усіма іншими питаннями виступає підставою для того, щоб розглядати його вчення як політичну соціологію. Розглядаючи проблеми державного устрою, Драгоманов основну увагу зосереджує на принципах федералізму і централізму як основних засадах побудови державної влади в XIX ст. На величезному фактичному матеріалі (й сучасному, й історичному) він обґрунтовує положення, що лише федеративне

об'єднання вільних общин-громад сприяє розвитку суспільства в цілому і окремих громадян. «Розвиток нації до людського ідеалу, – зазначає він, – може здійснюватися успішно, лише узлагоднюючись з національними особливостями». Централізація прагне підвести всю різноманітність національних культур під одні і шаблон, що послаблює суспільні сили і перешкоджає історичному прогресу. Тому потрібно прийти до того, «щоб спілки людські, великі й малі, склалися з таких вільних людей, котрі по волі походились для спільної праці й помочі в вільні товариства, – це й єсть та ціль, до котрої добиваються люди і котра зовсім не подібна до теперішніх держав, своїх чи чужих». Водночас Драгоманов – реаліст і прекрасно розуміє, що в одній окремій країні досягти такого устрою неможливо. «Цілком такі порядки тільки тоді можуть бути в одній якійсь країні, коли вони будуть на всьому світі...», – зауважує він. Досліджуючи історичний розвиток державної влади в європейських країнах. Драгоманов показує, що державний абсолютизм, «просвічений деспотизм» поступово вичерпує себе, і на зміну йому приходять ліберальний устрій держав. Цей ліберальний рух «проявив себе ще в XVIII ст. у Франції великою революцією з виголосом (наслідуючи американських англійців) прав людини та громадянина. В XIX ст. відповідно з принципом нового лібералізму переробляються політичні порядки всіх абсолютних держав західної Європи...». Тобто Драгоманов еволюцію суспільств розглядає як в плані розвитку держави і етносу, нації, держави і інших держав, так і в ракурсі держави і людини, громадянина, його прав і свобод. За його думкою, тільки демократичний (ліберальний) державний устрій сприяє розвитку окремої людини, сприяє формуванню вільних громад-общин, що, в свою чергу, служить основою для прогресу суспільства в цілому. Вчений виступає за політичний та ідеологічний плюралізм, які найсприятливіші для організації духовного життя в суспільстві і уберігають індивідів від тоталітаризму й духовної неволі.

Аналізуючи проблеми політично-державного устрою Росії і перспективи України, Драгоманов виходив з реалій тодішньої історичної ситуації і вважав, що український національно-визвольний рух в близькому майбутньому не принесе бажаних результатів. Причина цього була, з одного боку, в слабкості

самого руху, в його недостатній підтримці з боку народу, а з другого - в силі царського режиму. Тому шлях до конференції автономних регіонів, встановлення і вдосконалення федеративного устрою в суспільстві здавався Драгоманову найдоцільнішим в тих історичних умовах. Така позиція була в контексті політичної реальності Російської імперії не лише прогресивною, а й більш реалістичною, хоча, як відомо, й вона не зреалізувалася.

При дослідженні суспільного прогресу й суспільної еволюції Драгоманов притримується просвітницько-позитивістських позицій. Він вірить в неухильний прогрес людства, який неможливо зупинити нікому - ні особам, ні групам, ні урядам чи державам. Виділяючи різноманітні чинники, котрі спричиняють прогрес соціуму, вчений робить наголос на матеріальних факторах - економічних, географічних, демографічних. Вони є вагомішими детермінантами суспільного поступу, ніж духовні. Значне місце в наукових пошуках мислителя належить проблемі критеріїв прогресу. За його думкою, їх потрібно встановлювати об'єктивно-науковим способом, враховуючи конкретні історичні умови, які характерні для певного часу і певного народу. Не існує якогось абсолютного, незмінного критерію прогресу, який можна було б застосувати до оцінки еволюції всіх народів і у всі часи.

Динаміку соціального розвитку Драгоманов розглядає через призму категорій – «соціальна еволюція» і «революція». Соціальна еволюція – нормальний, природний шлях розвитку суспільства, коли зміна одного соціального ладу іншим підготовлюється поступовими й тривалими трансформаціями матеріального, духовного і соціального життя. Це – магістральний шлях поступу людської цивілізації, тоді як революції – це аномалії, тимчасові і стихійні форми соціальних змін. Вони реально існують, але їх бажано уникати.

Соціологічна концепція М. Драгоманова відображала розвиток європейської соціологічної думки, враховувала її досягнення і водночас ґрунтувалася на національному ґрунті. Саме тому його творчість і започатковує становлення вітчизняної соціології.

Література:

6. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології. Від античності до початку ХХ ст. - К., 1993.
7. Драгоманов М.П. Вибране. - К., 1991.
8. Бурлачук В., Молчанов М., Степаненко В. Біля витоків соціологічної думки в Україні. - К., 1995.
9. Соціально-політичні погляди Михайла Драгоманова. - К., 1995.

Верещак В. О.,
курсант,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України

МАТЕРІАЛІСТИЧНО-КОНФЛІКТНА СОЦІОЛОГІЯ КАРЛА МАРКСА

Німецький мислитель К. Маркс (1818-1883 рр.) є одним з класиків соціологічної думки. Він виступає засновником оригінальної школи соціологічного мислення, вихідними принципами якої є:

- 1) матеріалістичний підхід до пояснення соціальних процесів;
- 2) виділення класової боротьби і соціальних революцій в якості основних рушіїв соціального прогресу.

Маркс різко відмежовується від Конта, Спенсера та інших соціологів, котрі шукали причини соціального поступу в духовній сфері, в зміні ідей, які панують в той чи інший час у суспільстві.

Розпочавши свій творчий шлях як гегельянець, Маркс швидко відходить від ідеалістичного тлумачення історії і кладе в основу соціальних змін і соціального життя загалом реальні життєві процеси і відносини, передусім економічні. За його думкою, «спосіб виробництва матеріального життя зумовлює соціальний, політичний і духовний процеси життя загалом», всі

суспільні і державні відносини, всі релігійні і правові системи, всі теоретичні погляди, можуть бути зрозумілі лише тоді, коли зрозумілі матеріальні умови життя кожної відповідної епохи і коли з цих матеріальних умов виводиться все інше. «Не свідомість людей, – пише Маркс, – визначає їх буття, а навпаки, їх суспільне буття визначає їх свідомість».

Отже, вихідною основою соціального життя є економіка, а всі інші сфери – мораль, релігія, політика, право і т.д. – є похідними, вторинними. Їх зміст і функції визначаються економічними інтересами, виробництвом і економічними відносинами, які складаються в суспільстві. Водночас Маркс намагається уникнути однобічності, виключно економічної детермінації суспільного життя. Тому він наголошує і на тому, що людський розум, свідомість індивіда і суспільна свідомість не є дзеркально-пасивним відображенням економічних відносин і фактів, а й самі активно впливають на явища матеріального життя людей. Цим самим Маркс розглядає соціальні процеси в двох площинах: як на людей впливають матеріально-економічні умови їхнього життя, і як люди, в свою чергу, впливають на матеріальні умови. Проте при цьому слід пам'ятати, що люди не можуть довільно впливати на соціальні зв'язки і процеси. Останні мають об'єктивний характер, незалежність від волі людини. Всі суспільні зв'язки і відносини визначаються економічною структурою суспільства – продуктивними силами і виробничими відносинами. Кожне покоління людей застає їх вже наявними, існуючими, і своїми діями не може відмінити їх, а лише змінити певним чином.

Важливе місце в марксистській соціології належить поняттю «суспільно-економічна формація». Суспільно-економічна формація характеризує певний тип суспільства в його цілісності; вона охоплює всі структурні елементи даного суспільства і відносини між ними. Водночас Маркс і при характеристиці формації проводить своє вихідне матеріалістичне положення: він вказує, що визначальним елементом будь-якої формації є єдність продуктивних сил і виробничих відносин, які є базисом цієї формації. Всі інші суспільні інститути і відносини, духовні утворення є похідними від базису і утворюють надбудову. Ці дві основні сфери суспільно-економічної формації взаємодіють між собою,

взаємно впливають одна на одну, але вирішальна роль в житті соціуму належить базису (економічному життю). В цьому плані слід зауважити, що Марксів економічно-матеріалістичний підхід до інтерпретації суспільства цілком відповідав духовній атмосфері другої половини XIX ст., від узгоджувався з розумінням історії більшістю населення. Тому, коли Маркс пояснює всю історію людства, його минуле, теперішнє і майбутнє через призму економічної детермінації, то він на теоретичному рівні виражає саме те розуміння, яке було неактуалізовано втілене в свідомості його сучасників – людей епохи промислового капіталізму. Гроші, капітал виступають найвищою соціальною цінністю, і тому через окуляри інтересів капіталу люди дивляться на світ. Так дивився на суспільство і Маркс, який і створив економічну концепцію соціології.

Друга принципова особливість соціології Маркса полягає в тому, що він є засновником конфліктної соціології. За Марксом, головним рушієм історичного процесу є розвиток продуктивних сил. Їх розвиток завжди здійснюється за певних виробничих відносин. Діалектика взаємозв'язку між продуктивними силами і виробничими відносинами полягає в тому, що на початковому етапі виробничі відносини сприяють розвитку продуктивних сил. Однак «на певному ступені свого розвитку матеріальні продуктивні сили суспільства приходять в суперечність з існуючими виробничими відносинами, або – що є лише юридичним проявом останніх – з відносинами власності, в середині яких вони досі розвивалися. Із форм розвитку продуктивних сил ці відносини перетворюються в їх ланцюги. Тоді настає епоха соціальної революції. Зі зміною економічної основи більш або менш швидко відбуваються перетворення у всій надбудові». Саме в революції Маркс вбачає основну (і по суті єдину) форму соціальних змін в минулому людства і саме революція знищить буржуазне суспільство і створить підґрунтя для побудови нового – комуністичного.

Цілком слушно виявивши суперечність у взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин, Маркс, визнає тільки один-єдиний спосіб розв'язання цієї

суперечності: революційне знищення застарілих виробничих відносин, економічного базису загалом.

При цьому він безпідставно проголошує революцію єдиним і універсальним способом переходу від однієї формації до іншої, від одного типу суспільства до наступного, нового. Справді, перехід від феодального суспільства до буржуазного в ряді країн Західної Європи здійснився через революції. Але тільки в деяких країнах і тільки в західноєвропейському ореолі, і тільки при переході від феодалізму до капіталізму. Маркс же надає цій специфічній формі розв'язання соціальних суперечностей статусу всезагальності проголошує революцію універсальною формою суспільного прогресу. За його думкою, революція – це єдиний спосіб, яким можна перейти від старого суспільного устрою до нового.

Заслуговує на увагу і положення Маркса про суб'єкта історичного процесу. Боротьба між продуктивними силами і виробничими відносинами не є чимось близьким, а персоніфікується в боротьбі певних соціальних груп, які Маркс називає класами. Суспільство диференціюється на основі відношення до засобів виробництва і на основі способів та розмірів отриманого багатства: одні володіють засобами виробництва і збагачуються, інші – не мають власності і зубожіють. Є клас власників і клас невласників. Таке структурування суспільства є втіленням, персоніфікацією економічної структури й неминуче веде до класової боротьби, до революції. Положення про класи і класову боротьбу є наріжним каменем соціальної теорії Маркса, підставою для того, щоб характеризувати його вчення як соціологію конфлікту. Виділення класів як головних структурних елементів соціуму та аналіз, відносин між ними мало вагомий вплив на подальший розвиток соціологічної науки: цей аспект Марксової теорії виступив однією з теоретичних засад для формування структурної соціології. Виділяючи два основні класи в кожній суспільно-економічній формації, Маркс водночас вказував і на існування інших, неосновних класів в соціальній структурі суспільства, але вони, за його думкою, тяжіють до основних класів і не визначають характеру соціального життя.

В соціологічному вченні Маркса поставлено і проаналізовано чимало інших проблем, зокрема відчуження, влади і державного устрою в майбутньому комуністичному суспільстві, шляхи розвитку людини та інші. Маркс був послідовним матеріалістом і діалектиком, тому всі соціологічні питання досліджуються ним з діалектико-матеріалістичних позицій. Оцінюючи марксистську соціологічну концепцію, можна зробити підсумок, що вона здійснила відчутний вплив на подальший розвиток соціологічної науки, послужила джерелом неомарксистських соціалістичних теорій (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Фром), структуралізму (Л. Альт'юсер, М. Годельє) та цілого ряду інших.

Література:

10. Баранов Г.С. Модели метафор в социологии К.Маркса // Социс. – 1992 - №6.
11. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології. Від античності до початку ХХст. - К., 1993.
12. Попова І.М. Соціологія. Пропедевтичний курс. - К., 1996.
13. Ручка А.О., Танцер В.В. Курс історії теоретичної соціології. – К., 1995.
14. Гайденко П.П., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: социологий Маркса, Вебера и веберовский ренесанс. - М., 1991.

Драннікова Л., Юрченко І.,
студенти,
Львівський національний університет ім. Івана Франка
Науковий керівник:
Фірман В.М.,
кандидат технічних наук, доцент,
Львівський національний університет ім. Івана Франка

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ ТА ДАНІЇ

Порівнюючи **тривалість робочого тижня** в Україні і Данії можна помітити, що в Україні ці показники є більш формалізованими і не часто піддаються змінам. Відповідно до статті 50 КЗпП, для працівників має встановлюватись п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При такому робочому тижні, тривалість щоденної роботи (зміни) має встановлюватись правилами внутрішнього трудового розпорядку чи графіками змінності, що затверджується власником або уповноваженим органом. Допускається встановлення шестиденного робочого тижня з одним вихідним днем. Існує 3 норми робочого тижня – 40, 36 і 24 години; відповідно, час праці розділяється на кількість робочих днів на тиждень. Середня тривалість робочого тижня в Данії за останні десять років зменшилась з 35 годин в середньому в 2000 році до 34,5 годин в 2006 році. Чоловіки, як правило, мають більший робочий час, ніж жінки.

Конфедерація датських роботодавців (Dansk Arbejdsgiverforening, DA) підкреслює, що данці мають відносно коротку тривалість робочого тижня - до 37 годин (що було офіційно затверджено датським законодавством у 1990 році), а також доволі тривалу щорічну оплачувану відпустку. Щодо кількості робочих днів на тиждень, то 75% датських працівників задіяні п'ять днів на тиждень на своїй основній роботі. 70% датського населення, працюють однакову кількість днів кожного тижня. Не відбувається тенденції до скорочення робочого тижня або збільшення кількості робочих годин на день. Також в Данії існує високий ступінь гнучкості[5]. Тільки 34% респондентів заявляють, що вони працюють однакову кількість годин кожен день. У Данії є можливість «накопичення» робочих годин (приблизно у 18% працюючих) для того, щоб у подальшому мати більше вільного від роботи часу[5].

Дані про **середню тривалість робочого часу за рік** в Данії складають неоднозначну картину. З одного боку, Данія має один з найкоротших офіційних робочих тижнів в Європі еквівалентно приблизно 1600 годин на рік на одного працівника проти 1800 годин середньоєвропейського. З іншого боку, через в

цілому високий рівень залученості на ринку праці та високий рівень участі на ринку праці жінок, данське населення в цілому витрачає більше часу для роботи, ніж в будь-якій іншій західній країні. Кожна третя сім'я витрачає більше 80 годин на тиждень на роботу, і менше 10% населення країни витрачають менше 70 годин. Який метод розрахунку має використовуватися так і не погоджено[6].

У свою чергу, наведемо приклад розрахунку тривалості робочого часу на 2017 рік в Україні, що розрахована за п'ятиденним робочим тижнем. Розрахунок за шестиденний робочий тиждень проводиться індивідуально, в залежності від тривалості робочого часу на 6-й робочий день[2].

Таблиця норми тривалості робочого часу при п'ятиденному робочому тижні.

Таблиця норми тривалості робочого часу при п'ятиденному робочому тижні	
Годин у робочому тижні	Загальна тривалість год. на рік
40	1986,0
39	1942,2
38,5	1917,3
36	1792,8
33	1643,4
30	1494
25	1245
24	1195,2
20	996
18	896,4

Повна зайнятість і неповний робочий день. Тут спостерігається подібна відмінність, яка виражається у менш консервативному і гуманнішому ставленні Данії до неповного робочого дня, ніж в Україні. Відповідно до частини першої статті 51 КЗпП України скорочена тривалість робочого часу встановлюється:

- для працівників віком від 16 до 18 років;
- для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул);
- тривалість робочого часу учнів, які працюють протягом навчального року у вільний від навчання час, не може перевищувати половини максимальної тривалості робочого часу, передбаченої в цьому документі;
- для працівників, зайнятих на роботах із шкідливими умовами праці;

- для окремих виробництв, цехів, професій і посад зі шкідливими умовами праці.

Скорочена тривалість робочого часу може встановлюватися за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда. Згідно зі статтею 69 Господарського кодексу України підприємство самостійно встановлює для своїх працівників скорочений робочий день та інші пільги. Однак, напередодні святкових і неробочих днів тривалість роботи для більшості працівників скорочується на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні, а напередодні вихідних днів тривалість роботи при шестиденному робочому тижні не може перевищувати 5 годин.[2][1]

У 2002 році датський парламент прийняв закон про часткову зайнятості[4]. Закон полегшує укладання угод про часткову зайнятості на рівні підприємств, незалежно від колективних угод. Новий закон дає можливість для роботодавця і працівника домогтися того, щоб працівник робив неповний робочий день, якщо сторони зможуть прийти до порозуміння в цьому питанні. У той же час, закон заборонив роботодавцю звільняти співробітників, які відмовилися перейти на неповний робочий день, тим самим захистивши працівників від тиску на прийняття потенційно не вигідного рішення. У разі, якщо працівника звільняють, він має право на отримання винагороди.

Часткова зайнятість активно заохочується через закон про гнучкість праці (flexible jobs)[5]. Flexjob спрямований на осіб, які мають знижену здатність працювати (наприклад, через хворобу). Такий робочий може працювати зменшену кількість годин або повний робочий день зі зниженою швидкістю. Роботодавець виплачує зарплату працівнику і в подальшому отримує компенсацію від муніципалітету. Ця компенсація становить половину або дві третини від заробітної плати в залежності від того, на скільки зниженою є здатність роботи працівника.

Особливий вид робочого часу в Україні - **надурочні роботи**. Під ними розуміють роботи, які проводяться понад норму робочого часу, встановлену

законодавством або локальними правовими актами. Працівники допускаються до надурочних робіт за попередньою згодою профкому. Надурочна робота компенсується подвійною оплатою. Законодавством встановлено, що надурочні роботи не можуть проводитися понад 4 год. протягом двох днів поспіль і не більше 120 год. на рік[2].

У Данії кількість працівників, які працюють понаднормово є нижчою від середньої кількості таких працівників в інших країнах ЄС, а саме 10% від усіх працюючих. Серед них 3% є власниками свого бізнесу. Актуальним буде згадати про поєднання 2 і більше робіт громадянами Данії. 15% робочої сили має більш ніж одну роботу, що є відносно великим показником. 8,1% з них мають більш ніж одну роботу на регулярній основі, 6,1% - зрідка, і 0,9% - тільки сезонно. Тенденція показує, що в основному люди з повною вищою освітою мають більш ніж одну роботу. Таке явище спостерігається найбільше серед працівників, які задіяні у державній сфері або ж надають приватні послуги. Люди ж, які не мають освіти, займають дві роботи одночасно із матеріальних чинників.

Література:

1. Закон України "Про колективні договори і угоди".
2. Кодекс законів про працю України.
3. Про зайнятість населення: Верховна Рада України; Закон від 05.07.2012 № 5067-VI
4. Burr, H., Albertsen, K., "Arbejdstid. Hvem har skæve arbejdstider, og hvordan er balancen mellem privatliv og arbejdsliv?", National Research Centre for the Working Environment (NFA), Copenhagen 2005
5. DA, "Mere ferie og kortere arbejdstid er dyrt", Arbejdsmarkedspolitisk Agenda no 15, The Confederation of Danish Employers, Copenhagen 2016
6. Danish Transport Research Institute, "Flere har længere til arbejdet", Kgs. Lyngby 2016
7. Statistics Denmark, "Statistical Yearbook 2010", Copenhagen 2010.

Савостяненко М.І.,

студент,

Університет митної справи та фінансів

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Бурхливі події останніх років сприяли виробленню у суспільстві усвідомленого запиту на створення дієвого механізму відповідальності держави та її органів перед громадянами. Наріжним каменем цього механізму є суд, що здійснює правосуддя на засадах законності, об'єктивності та неупередженості і розв'язує конфлікти не лише в усіх сферах суспільних відносин, а й у відносинах держави із суспільством у цілому і окремим громадянином зокрема.

Винятково важливого значення набуває судова гілка влади в часи загострення внутрішньополітичної ситуації. Зокрема, журналіст Н. Іванова

нагадує, що саме «непросте і неоднозначне в юридичному плані» рішення Верховного Суду, прийняте в грудні 2004 р., про проведення так званого «третього туру» голосування на виборах Президента України, дало змогу запобігти перетворенню громадського конфлікту в силове протистояння. «У тій складній ситуації у суспільстві спрацював захисний механізм – суддівська гілка влади», – підкреслює оглядач

Не спрацьовують проголошені Конституцією України основні засади судочинства, зокрема такі як рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін, забезпечення обвинуваченому права на захист, обов'язковість рішень суду. Як відомо, виконання рішень судів, зокрема, Європейського Суду з прав людини є однією з найгостріших проблем захисту і поновлення порушених прав громадян. Проте, слід зауважити, що, критикуючи наявні намагання реформування системи судочинства, В. Малярєнко не заперечує необхідність змін. Утім, у його інтерпретації процесу змін у судовій системі України термін «реформування» замінено на термін «покращення». Зокрема, на думку вченого, слід починати з покращення освіти у школах і вишах, заохочувати талановиту молодь і орієнтувати її на роботу у судах, забезпечувати повагу до суду, не перетворюючи резонансні справи на «циркові вистави», покращити фінансову й матеріально-технічну базу судів, створити умови для реального гарантування незалежності суддів і їхньої відповідальності. «Але, – зауважує В. Малярєнко, – на це немає ні хисту, ні бажання. Простіше поміняти суддів на адвокатів, а адвокатів на суддів. Але це не реформування, це рівнозначно тому, щоб поміняти місцями їжу в холодильнику і сподіватися, що твоє життя покращиться».

Недовіра до вітчизняної судової системи, зневіра у її чесність та ефективність спонукають громадян до звернення за захистом своїх прав до міжнародних інституцій, зокрема, до Європейського Суду з прав людини, за кількістю скарг у якому Україна у числі країн-лідерів. Аналіз звернень громадян України до ЄСПЛ дає підстави стверджувати, що за належного функціонування судової системи та приведення українського законодавства до

міжнародних стандартів вдасться значно скоротити підстави для таких масових звернень.

Існує нагальна потреба у реформуванні досудового слідства, прокуратури, адвокатури, що має відбуватися паралельно із реформою судочинства, з дотриманням єдиної концепції, основою якої є неупереджене і законне слідство, надійний професійний захист, рівність сторони обвинувачення і сторони захисту на засадах змагальності, починаючи з порушення кримінальної справи, надання захиснику однакових із слідчим можливостей із збирання і подання доказової інформації та, як пропонують багато вчених і практиків, проведення «паралельного адвокатського розслідування».

Побудова судової системи має відбуватися перш за все з огляду на повернення довіри суспільства до судів, забезпечення високої професійної кваліфікації суддів, чесності та принциповості при вирішенні справ, незалежності у прийнятті рішень, без неналежного втручання в професійну діяльність судді, забезпечувати доступність до правосуддя, швидкого вирішення справи по суті й оперативного виконання судового рішення. Судова реформа може стати ефективною у разі забезпечення кадрового складу суддівського корпусу не тільки високопрофесійними, а й високоморальними юристами, здатними принципово і фахово виконувати свою високу місію. Фаховість юриста розпочинається з опанування професії у вузі, що потребує серйозної реформи системи вищої юридичної освіти, скорочення вузів, випускники яких мають вкрай низький рівень правових знань та навичок, низький інтелектуальний рівень. Враховуючи значну кількість безробітних юристів у країні, доцільно припинити їх підготовку у непрофільних вузах, запровадити більш глибоку підготовку юристів, подовшивши термін навчання за програмою бакалавра до п'яти років і магістра до двох років. Запровадити обов'язкове дво- або трирічне спеціальне навчання дипломованих юристів у спеціальних Вищих школах права чи Центрах з підготовки суддів, прокурорів, адвокатів з метою опанування практичних навичок за обраним спрямуванням (суддя, прокурор, адвокат), спеціальним стажуванням, із складанням фахових

іспитів у спеціально утворюваних із провідних вчених, практиків, представників громадських юридичних організацій незалежних, неупереджених Кваліфікаційних комісіях для визначення придатності юриста до здійснення зазначеної професійної діяльності. Часткове проведення кваліфікаційних іспитів має відбуватися шляхом комп'ютерного тестування. Необхідно не тільки урахувати професійні знання, моральні якості, а й психологічні властивості претендента на заняття суддівською, прокурорською, адвокатською діяльністю шляхом застосування сучасних методик.

Заслугове на підтримку ініціатива підбору кадрів на посаду судді через відкриті і прозорі конкурси, що певною мірою виключить неприпустиме втручання в процес формування суддівського корпусу, корумпованість існуючої системи набуття статусу судді, адвоката, прокурора. Терміново необхідно прийняти закони про прокуратуру і адвокатуру з урахуванням міжнародних стандартів, що має забезпечити рівність сторін обвинувачення і захисту, змагальність процесу, надання високопрофесійної правової допомоги, в тому числі й безоплатної для малозабезпечених громадян. Без сучасної реформи цих інститутів не можна буде досягти ефективності судової реформи.

Суттєвим фактором ефективності правосуддя є система підвищення фаховості не тільки суддів, а й прокурорів, адвокатів, яка має відповідати принципу постійного навчання юриста протягом життя та найсучаснішим освітнім технологіям, включаючи широке застосування дистанційних методик у вдосконаленні професійних знань. Вирішення цих завдань потребує створення сучасної системи спеціалізованих вузів для підготовки та постійного підвищення кваліфікації суддів, прокурорів, адвокатів. Непересічне значення мають деонтологічні кодекси, що існують у розвинутих демократичних країнах. Доречним було б створення єдиного Кодексу етики юриста України, що складався б із загальних етичних засад правничої діяльності та окремих його частин, які встановлювали б правила діяльності для кожної юридичної професії.

Література:

1. Закіров М. Проблеми реформування судової системи очима фахівців [Електронний ресурс] / М. Закіров // Україна: події, факти, коментарі. – 2015. – № 22. – С. 22–27. – Режим доступу: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr22.pdf>.
2. Варфоломеева Т.В. Доступність та ефективність судової системи // Вісник Академії адвокатури України. - 130 2(18) 2012.
3. Туркіна І. Є. Правосуддя як форма здійснення державної діяльності / І. Є. Туркіна // Теорія та практика державного управління. – 2011. – №1. – С. 3-11.
4. Юревич І. В. Структурна характеристика єдності судової влади / І. В. Юревич // Юрист України. – 2011. – № 4 (17). – С. 15-21.

Куркчи Д., Падура А., Чупайленко П.,
студентки,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
Фірман В.М.
кандидат технічних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ПОРІВНЯННЯ ПРОБЛЕМ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ ТА СЛОВЕНІЇ

Перед тим як влаштуватися на перспективну роботу, де можна отримати гідну заробітну плату, потрібно спробувати декілька варіантів. Серед молоді вважається, що період навчання в університеті є вдалим для пошуку першої

роботи. Дійсно, це час в житті, коли найлегше вчитися новому, поглинати знання і переймати досвід інших людей. Здавалось би, це гарна ідея займати частину свого вільного часу саме роботою, тому що з'являється можливість отримати необхідні навички для перспективної кар'єри в майбутньому: пунктуальність, відповідальність, досвід роботи в команді.

Мета даної статті полягає в аналізі та порівнянні можливостей працевлаштування студентів у двох країнах: Україні та Словенії. А також у визначенні позитивних та негативних наслідків такого раннього працевлаштування.

За даними Міжнародного бюро праці, робота з неповним робочим днем - є такою формою зайнятості, за якою працівник виконує свої обов'язки з меншою тривалістю годин на тиждень. Працівники вважаються зайнятими частково, якщо вони зазвичай працюють менше, ніж 30 або 35 годин в тиждень. Світова статистика Організації економічного співробітництва і розвитку показує, що кількість таких працівників (у віці від 19 до 24) збільшилося на одну п'яту за останні десять років [1].

Робота студентів була найбільш поширеною формою нестабільної зайнятості в Словенії, і основною причиною для розділення ринку праці. Оскільки Закон про регулювання студентської роботи не прийнятий, робота регулюється поправками до Закону про баланс державних фінансів, який був прийнятий 1 лютого 2015 року. Відповідно до принципу, що будь-яке залучення студента до роботи є працевлаштуванням, студенти повинні сплачувати соціальні внески, а мінімальна встановлена погодинна ставка складає € 4,50 [2]. Це призвело до зниження конкурентоспроможності студентської роботи і зниження розподілу ринку праці.

Залучення студентів до роботи стало привабливим для роботодавців через низькі витрати на робочу силу (низьку погодинну ставку, звільнення від сплати внесків на соціальне забезпечення і податків на заробітну плату). Роботодавці повинні були тільки заплатити внесок -концесію 14%. З точки зору умов праці,

студенти є дуже гнучкими, особливо щодо робочого часу, тобто немає ніяких строгих умов стосовно початку і закінчення роботи студентів.

Через відсутність будь-яких обмежень щодо кількості робочих годин та оплачуваної праці, робота студентів сприймається університетами як важлива причина довгої тривалості навчання в Словенії. Багато студентів витрачають надзвичайно велику кількість годин навчального семестру саме на роботу, а не на освіту і в результаті багато хто вирішує покинути навчання через надмірне навантаження.

Студентські організації були рішуче проти Закону про Часткову зайнятість працею (прийнятий в жовтні 2010 року), який був в першу чергу призначений для регулювання і обмеження рівня роботи студента (його тривалості і річного доходу).

За підтримки профспілки університету, був успішно проведений референдум серед студентів, результати якого призвели до відхилення Закону в квітні 2011 року.

Закон про баланс державних фінансів (2012: Стаття 130) [3] підняв концесійний збір з 14% до 23%, що сплачується з студентської роботи, тим самим знизив конкурентоспроможність в цій сфері.

До осені 2014 року Закон про студентську роботу ще не був прийнятий, оскільки уряд вирішив «заморозити» переговори через відсутність домовленостей між партнерами в Економічній і Соціальній Раді. Як наслідок, студентська робота частково регулюється в рамках додаткових заходів жорсткої економії і балансування державного бюджету 2015 року, поправками до Закону про баланс державних фінансів, що був прийнятий парламентом в грудні 2014 року і на підставі угоди, підписаної студентською організацією Словенії і Міністра Праці, Сім'ї та Соціальних Справ в листопаді 2014 року [4].

Відповідно до угоди, підписаної в листопаді 2014 року, студентська робота буде зараховуватись до стажу роботи і таким чином полегшить пошук

першого повноцінного робочого місця, але система досі не встановлена Міністерством освіти. Мета цієї угоди полягає у тому, щоб завадити роботодавцям приймати на роботу молодих людей в якості студентів, а не як повноцінних працівників та усунути випадки, коли студентська робота має характеристику трудового договору.

Що стосується України, то Стаття 24 Конституції гарантує всім громадянам право на працю [4]. Отже особи, які отримують освіту в навчальних закладах різних рівнів мають право на трудову діяльність у свій вільний час. Таке право також визначає Закон України про «Вищу освіту», а саме стаття 54 [5].

Порівняно з іншими працівниками, для громадян, які поєднують роботу з навчанням, законодавством встановлено пільги, які стосуються робочого часу та відпочинку, оплати праці, інше. Ці пільги визначені в главі 14 Кодексу законів про працю [6]. Види пільг та їх обсяг залежить від форми навчання, виду навчального закладу та курсу перебування.

Потрібно зазначити, що в Кодексі законів про працю не вказано про роботу студентів денної форми навчання. Це дозволяє роботодавцям не оформлювати таким працівникам трудові книжки, вважаючи це обов'язком університету. В інакшому випадку, потрібно вимагати купу зайвих довідок з університету, платити студентам вдвічі менше чи взагалі примусово влаштовувати їх на неповний робочий день. Подібні дії зазвичай виправдовують власними вигаданими правилами про законодавчу заборону працювати під час занять в навчальному закладі. Однак такої заборони не існує, так як тільки студент знає, який час у нього вільний, а який- ні. Молодь сама несе відповідальність за свої дії. Підставою для відрахування є непогашення академічної заборгованості, а не погана відвідуваність.

Насправді студент може працювати повний робочий день, наполягаючи на внесенні цієї інформації до трудового договору. Згідно зі ст. 56 Кодексу

законів про працю, під час неповного робочого часу платитимуть тільки за відпрацьовані години. На практиці – за кількість годин, зазначених у договорі.

Згідно зі ст. 4 Закону «Про зайнятість населення», студенти стають зайнятим населенням, коли поєднують навчання з роботою [7]. Раніше студенти вважалися зайнятими через сам факт навчання у виші.

Підводячи підсумок, можна сказати, що працевлаштування під час навчання може мати позитивний ефект: студенти можуть отримати більше досвіду для майбутньої роботи, розвиватися та навчатися одночасно. З іншого боку, такий бурхливий графік - залучення до часткової роботи і одночасно інтенсивне навчання - має негативний вплив не лише на якість освіти та роботи, але й на здоров'я студента. В Україні, на відміну від Словенії, робота для більшості студентів є необхідністю, так як розмір місячної стипендії в навчальних закладах, не може покрити усі потрібні витрати.

В Словенії як і в Україні не має відповідного захисту прав студентів під час працевлаштування на законодавчому рівні, що є однією з нагальних проблем молоді. Це можна вирішити тільки за допомогою згуртованої співпраці уряду та студентських профспілок.

Література:

8. Regulation of student work in Slovenia [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&langId=en&newsId=2227&furtherNews=yes>
9. Regulation of the student in Slovenia - European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjSu6vllafTAhUGApoKHRVAAZUQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlobServlet%3FdocId%3D14046%26langId%3Den&usg=AFQjCNF2vqWktzidpTpPH19whQ-v3pThPg&sig2=ik3g7KYMYUCyMyzaDpVfgg&bvm=bv.152479541,d.bGs>

10. The law of balance public finances Slovenia (2012: Article 130) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12319.pdf>
11. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
12. Закон України про «Вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
13. Кодексу законів про працю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
14. Закону «Про зайнятість населення» працю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

Риба Ю.,
студентка,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник:
Данилевич Н.,
кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ВПЛИВ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогоденному етапі прояви нових умов конкуренції, відсутність сформованого дієвого конкурентного середовища та низька здатність до інновацій визначають необхідність переосмислення змін систем управління суб'єктами господарювання.

Наше дослідження присвячене вивченню сутності та оцінці конкурентоспроможності підприємства, визначенню особливостей забезпечення та стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємств в розрізі розвитку українського суспільства.

Розглянемо різні підходи до визначення конкурентоспроможності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства це: перевага, відмінність чи відносна характеристика, показник; властивість об'єкта управління (суб'єкта ринкових відносин) задовольняти потреби; система показників конкурентоспроможності; підсумковий показник ефективного використання ресурсів, здатності виробляти і збувати товари (послуги); здатність витримувати конкуренцію на ринку; гнучкість і адаптивність; рівень компетенції підприємства; якість і конкурентоспроможність продукції, що випускається.

Природа конкурентних переваг та засоби їх досягнення визначається на основі стратегічного менеджменту. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства, як система ціленаправленого впливу на елементи і процеси, що забезпечують формування конкурентних переваг і розвиток конкурентного потенціалу підприємства, є інструментом, що дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів, рівень інноваційної активності, якості товарів. Сукупність наявних ресурсів і можливостей для розробки й реалізації стратегії розвитку підприємства визначає стратегічний потенціал. Стратегічний потенціал є результатом поєднання виробничого потенціалу підприємства з ринковим. Здатність забезпечувати стійкі позиції на ринку визначає потенціал як конкурентоспроможний. Сучасні тенденції розвитку стратегічного менеджменту визначають необхідність організаційних змін, формування стратегічних альянсів (мереж) та використання менеджменту знань для досягнення конкурентних переваг [1].

Не менш важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності є ефективне стратегічне управління технологіями та інноваціями. Сучасні тенденції формування інноваційної конкурентоспроможності визначають: зростання ролі науки і знань у виробництві, зростання наукомісткості

продукції, скорочення тривалості інноваційних процесів, зростання швидкості та інтенсивності процесів дифузії інновацій. Обсяг і тип інновації повинен відповідати стратегії організації. Формування портфеля інновацій є необхідною умовою стійкої інновації та зростання організації.

Відповідно, модель інновації слід розуміти як основу створення інноваційної стратегії і розробки портфеля, що відповідає загальній стратегії. Модель управління інноваційним процесом включає етапи: генерація ідей, попередні технологічні і ринкові дослідження, концептуальні технологічні і ринкові дослідження, розробка продукту, тестування і перевірка продукту, виробництво і виведення продукту на ринок, післяпродажний аналіз.

Модель інновації слід розуміти як основу створення інноваційної стратегії і розробки портфеля, що відповідає загальній стратегії. Сучасні моделі «Alpha/Beta Ship», «Time To Market», підходи стрімкої інновації, Stage/Gate («Етап/Прохід») та Phase/Gate («Фаза/Прохід»), відслідковування проектів з використанням Орегонської матриці продуктивності покращують лінійну модель інновацій, прискорюючи інноваційний процес скороченням певних етапів, участю керівництва в управлінні проектами, створенням єдиної команди, формуванням знань про ринкову ситуацію і можливості організації, застосуванням концентрації ресурсів та інтеграції учасників проектів [2, 3].

Отже, потрібно зазначити, що конкурентоспроможність стає визначаючим фактором успішного менеджменту і передбачає використання сучасних ринково-адаптованих методів управління. Таким чином, ми провели аналіз управлінських технологій, який визначив ефективний інструментарій управління конкурентоспроможністю підприємства, використання якого доцільне на основі ситуаційного підходу. Реалізація потенціалу удосконалення продукції, розвитку технологічної складової, формування конкурентних переваг забезпечить ефект синергії на основі вдалого використання управлінських технологій в межах стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. Для посилення конкурентної позиції підприємства визначилися заходи за визначеним рівнем розривів між

стратегією і потенційними можливостями підприємства на основі системного аналізу стратегічної позиції підприємства. Інновація є головним засобом досягнення стратегічних цілей організацій. Основами конкурентних переваг інновацій є: радикально новий продукт, прогресивний процес чи метод, маркетингова інновація забезпечення диференціації пропозиції, організаційно-управлінські зміни.

Література:

1. Стратегический менеджмент : учебник /Н. И. Алмазовой. – М. : ООО «Издательство Проспект», 2003. – 336 с.
2. Давіла Тоні. Працююча інновація: Як управляти нею, вимірювати її та здобувати з неї вигоду / Давіла Тоні, Епштейн Марк Дж., Шелтон Роберт. ; за наук. ред. Т.Ф. Козицької ; пер. с англ. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2007. – 320 с
3. Майкл Л. Стремительные инновации / Л. Майкл , В. Джеймс, В.Х. Кимберли; пер. с англ. – К. : Companion Group, 2006. – 350 с.

Дончак А.,
студентка,

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

Науковий керівник:

Шерман О.М.,

доктор політичних наук, доцент,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ЮЛІЇ ТИМОШЕНКО

Імідж політика — це цілеспрямовано створений образ, який виникає завдяки наполегливим зусиллям як самого лідера, так і його команди — іміджмейкерів, спічрайтерів, піарменів та ін. Позитивний імідж політичного лідера — це не лише один із головних етапів виборчої кампанії, а й запорука його успішної діяльності, і тому політики дуже багато уваги приділяють іміджу. З-посеред українських політиків, на думку науковців, найбільш цікавим є імідж Юлії Тимошенко, який пройшов тривалу еволюцію. Розглянемо її основні етапи.

Політична кар'єра Тимошенко почалася 1996 року, коли вона балотувалася до Верховної Ради України у мажоритарному Бобринецькому виборчому окрузі №229 Кіровоградської області. 9 лютого 2001 року Юлія Тимошенко виступила ініціатором створення «Форуму національного порятунку» (ФНП) — громадського об'єднання, до складу якого увійшли "Батьківщина", Українська республіканська партія, Українська консервативна республіканська партія та ряд інших політичних сил. У листопаді 2001 р. «Форуму національного порятунку» перейменовують на «Блок Юлії Тимошенко».

Тоді візуальний імідж Тимошенко був дуже простим, банальним. Вона носила звичайні ділові костюми та стрижку «каре», волосся було темне. На початках своєї політичної кар'єри Тимошенко була схожа на звичайну бізнес-леді.

Наприкінці 1990-х рр.. імідж Тимошенко починає змінюватися: з'являється знаменита коса. Змінюється також колір волосся: з брюнетки вона перетворюється на блондинку. Світлий відтінок освіжив її погляд, зовнішність, зіграв позитивну роль у її іміджі.

Довго експериментуючи над зачісками, Юлія Володимирівна обрала косу в стилі Лесі Українки, і завдяки їй почали впізнавати краще, ніж будь-якого іншого політика або бізнесмена. Вперше з'явившись на публіці у новому іміджі з волоссям, заплетеним у косу та закладеним довкола голови, вона поєднала природну стать та архаїчну селянську жіночість.

Іміджмейкерам Тимошенко вдалося створити чудовий образ, образ Берегині свого народу, який доповнили елементи народного одягу, як частина повсякденного дрес-коду. Зачіска Тимошенко навіть породила новий тренд, і деякі жінки почали зачісуватися так само.

Час від часу Юлія Тимошенко "зраджувала" своїй косі і розпускала волосся, робила романтичні хвилі та кучері. Також політик неодноразово змінювала колір волосся, а точніше - його відтінки [1].

Юлія Тимошенко знайшла безпрограшну формулу успіху у виборців: треба бути красивою, скромною і привабливою. В якості одягу вона обирала як відомі бренди, так і речі вітчизняних модельєрів. Носіння одягу українських

модельєрів, зокрема Аїни Гасе, було вдалим кроком. Це не лише патріотично – носити одяг вітчизняного виробника, а й дозволяє замаскувати вартість свого образу. Адже важко вирахувати ціну костюму, котрий пошитий в Україні ще й індивідуально.

А ось вибір дорогих речей відомих на весь світ брендів зіграв не на її користь? На це звернули увагу її політичні опоненти. Порахувавши середню зарплатню лікаря за рік, вони прийшли до висновку, що це приблизна вартість лишень однієї сумки «Louis Vuitton». Це було недопрацювання зі сторони іміджмейкерів. Адже політичний діяч, котрий дбає за свій народ, має образ «матері-берегині», не може витратити такі «шалені» кошти на аксесуари та вбрання.

Зараз Юлія Володимирівна постає перед нами вже з іншим зовнішнім іміджем. На мою думку, зі зміною зачіски, а саме без своєї коси, вона втратила свою ж родзинку. У своєму теперішньому обрізі Тимошенко, схоже, загубила харизму «матері-берегині» але тим не менше залишається одним із перших політичних діячів у нашій державі.

Література:

1. Як Тимошенко розпустилася: резонансні образи Юлії Володимирівни : [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://www.depo.ua/ukr/life/chomu-rozpletena-kosa-evolyutsiya-zachisok-timoshenko-16022016103500>.
2. Тимошенко Юлія Володимирівна [Електронний ресурс]// // Вікіпедія. – Режим доступу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.